

บทที่ 4

การวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธศาสนา

ความรู้ทางจักรวาลวิทยาที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกนั้น ถ้าจำแนกตามที่มาของความรู้แล้วอาจจำแนกได้ 2 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ

1. ความรู้ที่มาจากประสบการณ์ของพระพุทธเจ้าโดยตรง เช่นความรู้เกี่ยวกับลักษณะธรรมชาติและลักษณะชีวิตของมนุษย์ พืช สัตว์ เรื่องของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว ฤดูกาล วัน เดือน ปี ต่าง ๆ ความรู้เหล่านี้เกิดขึ้นหลังจากที่เราได้ประสบการณ์แล้ว มนุษย์แต่ละคนจะมีความรู้จากประสบการณ์ไม่เท่ากัน

2. ความรู้ที่เกิดจากการหยั่งรู้ เช่นรายละเอียดเกี่ยวกับ ภูมิ นรก นววรรค การอธิบายสังสารวัฏ การได้รับความรู้มาในลักษณะของการหยั่งรู้นี้มิใช่ว่าจะเป็นความสามารถที่ทุก ๆ คนจะทำได้หรือมีขั้นได้ จะต้องมีความรู้สำคัญคือทิพยสังขุ ซึ่งอาศัยการฝึกหัดอบรม การปฏิบัติที่เรียกว่าภาวนามยปัญญา เป็นสำคัญ จำเป็นต้องมีวิทยากรและต้องการระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติพอสมควร

การวิเคราะห์ทั่วไปเกี่ยวกับโลกและจักรวาล

ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันทำให้มนุษย์สงสัยอยู่เสมอว่าข้อมูลทางผัสสะเท่าที่ปรากฏนั้นเป็นความรู้ที่ตรงตามความเป็นจริงหรือไม่ เราจะทราบได้อย่างไรว่าความจริง (Reality) ของสิ่งต่าง ๆ อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทั้งหลายหรือไม่ ปัญหาที่เป็นพื้นฐานของความคิดทุกอย่างของมนุษย์ ซึ่งถือเป็นหน้าที่ของอภิปรัชญาโดยตรงในการค้นคว้าหาธรรมชาติของความเป็นจริง การวิเคราะห์จะเริ่มที่ปัญหานี้เป็นปัญหาแรก โดยจะวิเคราะห์ว่าตามคัมภีร์สุตตันตปิฎกเสนอความคิดเกี่ยวกับความเป็นจริงอย่างไร อธิบายความเป็นไปของโลกและจักรวาลและความเป็นไปของชีวิตสอดคล้องกันอย่างไร

ปัญหาเกี่ยวกับโลกและจักรวาลนั้นมักปรัชญาพยายามเสนอคำตอบ เกี่ยวกับความเป็นไปของโลกและจักรวาล ซึ่งพอจะสรุปปัญหาสำคัญได้ว่า โลกถูกสร้างขึ้นมาจากสัพพัญญูหรือวิวัฒนาการ

ภคสามเส้าสืบ ศ. ตอบที่ฝ่ายที่อธิบายการเกิดของโลกอาจสรุปได้เป็น 2 ทฤษฎี ดังนี้¹

1. ทฤษฎีที่เชื่อว่าโลกถูกสร้างขึ้นเพราะพระเจ้าทรงสร้างโลก การสร้างโลกนั้น มีขั้นตอน 2 แบบ คือการสร้างอย่างสับสน คือทรงบันดาลให้เกิดสรรพสิ่ง เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงดาว พืช และสัตว์ทั้งหลาย อีกแบบหนึ่งเป็นการสร้างขึ้นแล้วค่อยๆพัฒนาการไป ตามลำดับ

2. ทฤษฎีที่เชื่อว่าโลกเกิดจากวิวัฒนาการ ทฤษฎีนี้มีความเห็นตรงข้ามกับทฤษฎีแรก กล่าวคือ เชื่อว่าโลกมิได้ถูกสร้างขึ้นมาอย่างสับสน แต่เกิดจากวิวัฒนาการขึ้นมาตามลำดับ แบบค่อยเป็นค่อยไปอย่างช้า ๆ จากภาวะที่ยุ่งเหยิงไร้ระเบียบ มาสู่ความเป็นระเบียบขึ้น

ในพุทธปรัชญากล่าวถึงปัญหาอนินโตยอันหมายถึงสิ่งที่ไม่ควรคิด เพราะคิดแล้วไม่เกิด ประโยชน์ในการดับทุกข์โดยตรง ปัญหาอนินโตยมีดังนี้

- 1. พุทธวิสัย
- 2. ฉานวิสัย
- 3. กรรมวิสัย
- 4. โลกวิสัย

ปัญหาความมีอยู่และความเป็นไปของโลกและจักรวาล ต้นกำเนิดของโลกหรือการสร้างโลก ถือเป็นโลกวิสัยทั้งสิ้นและเป็นอนินโตย ดังนั้น เราจึงไม่ค่อยพบคำตอบเกี่ยวกับเรื่อง มีชัดเจนนักในคัมภีร์สุดท้ายคัมภีร์ปิฎก ไม่มีการอธิบายอย่างชัดเจนว่าโลกและจักรวาลมาจากไหน ผู้สร้างหรือไม่แต่ก็พอจะมองเห็นได้ว่า มีความเชื่อเรื่องกำเนิดของโลกและจักรวาลคล้าย ทฤษฎีที่ 2 เชื่อว่าโลกเกิดจากวิวัฒนาการซึ่งคำอธิบายในเรื่องนี้ไม่ค่อยเด่นชัด มีแต่การ กล่าวถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของโลกและจักรวาล แลกแวงความเป็นไปว่ามีการดับแล้ว เกิดขึ้นใหม่ วนเวียนไปมา หากจุดเริ่มต้นไม่ได้ ตัวการที่ทำให้โลกดับสลายอาจเกิดจากไฟ น้ำ หรือลม ในแต่ละสิ่งพลังในการทำลายไม่เท่ากัน และเป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อโลกและ จักรวาลถูกทำลายนั้นจะไม่ถูกทำลายไปหมดสิ้นทีเดียว ยังคงมีส่วนที่เหลือรอดจากการทำลาย เพราะไฟ น้ำ ลม จะไม่สามารถทำลายรูปภูมิขึ้นจตุตถฌานภูมิ และอรุปรภูมิ 4 ได้ ส่วนที่ คงเหลืออยู่จะเป็นโคจรสร้างหรือพื้นฐานที่จะทำให้โลกและจักรวาลเกิดขึ้นใหม่

¹สิงหนท ศาชาว, ปรัชญา (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์, 2519), หน้า 163.

เหมือนโลกและจักรวาลเดิมที่ถูกทำลายไปโดยเริ่มจากกฎภูมิมาจนถึงอบายภูมิ คือเกิดใหม่ได้ ตามแบบเดิมเสมอโดยมีวิวัฒนาการเป็นลำดับขั้นการเกิดในลักษณะวนเวียนกันไปเช่นนี้ไม่ทราบแน่ชัดว่าจุดเริ่มต้นอยู่ที่ใด เหมือนกับการอธิบายเส้นรอบวงของวงกลม เราไม่สามารถทราบจุดเริ่มต้นของโลกและจักรวาลนี้เช่นกัน

พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในอุทเทสสูตรว่า นอกจากโลกที่เราอาศัยอยู่นี้แล้วทรงหยั่งรู้ว่า ยังมีโลกธาตุอื่น ๆ อีกจำนวนนับไม่ถ้วนและต่างก็มีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่มีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ คล้ายคลึงกับโลกที่เราอาศัยอยู่นี้ โลกของเรานั้นถือว่าเป็นโลกธาตุขนาดเล็ก เรียกว่าจุลโลกธาตุ มีโลกธาตุขนาดกลาง และโลกธาตุขนาดใหญ่ ต่างก็อยู่กันเป็นกลุ่ม จักรวาลหนึ่งมีหลายโลกธาตุ และจักรวาลก็มีหลายจักรวาลนับไม่ถ้วนเช่นเดียวกัน

คำว่า "จักรวาล" นั้นตามรูปศัพท์แปลว่า "ปริมณฑล" และ คำนี้มีความหมายว่า "กลม"¹ ความรู้ทางดาราศาสตร์ได้กล่าวถึงกำเนิดของโลกและจักรวาลไว้ว่ามีกำเนิดมาจากการระเบิดครั้งใหญ่ที่เรียกว่า B I G BANG² ทฤษฎีกล่าวถึงการระเบิดในเอกภพที่เกิดจากอุณหภูมิจลิมุณและความหนาแน่นของสารที่สูงมาก การระเบิดนี้ทำให้เกิดพลังงานผลักดันให้จักรวาลขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ อย่างไม่มีทิศทาง กินเวลาในเบื้องต้นประมาณ 75000 ล้านปี การระเบิดนี้เป็นจุดเริ่มต้น แล้วจักรวาลมีการขยายตัว หดตัวลงอีกเมื่อจักรวาลหดตัวลงมาอีกใหญ่คือกาแล็กซีจะเริ่มรวมตัวเข้าหากันด้วยแรงดึงดูดมหาศาล กลายเป็นจุดเริ่มต้นใหม่ วนเวียนกันไปเช่นนี้คือมีการระเบิดครั้งใหญ่ มีการขยายตัวของจักรวาล และมีการหดตัว ขบวนการดังกล่าวใช้เวลาประมาณ 160,000 ล้านปี จักรวาลของเรามีฐานะเท่ากับระบบสุริยะ (Solar System)³ และเป็นสมาชิกของกาแล็กซี

¹ ป.หลงสมบูรณ์ (ร.อ.ประยุทธ์ หลงสมบูรณ์), พจนานุกรมบาลี-ไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2519), หน้า 385.

² ดร.นิพนธ์ ทรายเพชร, "ระบบสุริยะและดาวฤกษ์," วิทยาศาสตร์ 2 (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2520), หน้า 120-121.

³ Randy Kloetzli, Buddhist Cosmology (Delhi : Motilal Banarsidass 1983), p. 14.

ทางข้างเผือก สักรवालมีการเคลื่อนที่และมีแรงดึงดูดซึ่งกันและกัน¹ ข้อสันนิษฐานของมนุษย์-
 อวภาคก็คือสักรवालน่าจะมีความโค้งเป็นวง และอวกาศเป็นรูปเชิงทรงกลม แต่ไม่มีขอบเขต
 หรือเขตแดนที่ชัดเจนและไม่มีจุดศูนย์กลาง² มนุษย์อวกาศสามารถเดินทางไปในอวกาศได้ชั่ว
 กาลนานโดยไม่มีวันพบขอบของสักรवालและใจกลางของสักรवालเลย เช่นเดียวกับนักภูมิศาสตร์
 สามารถเดินทางรอบโลกไปเรื่อย ๆ โดยไม่มีวันเดินทางไปถึงขอบของโลกหรือศูนย์กลางของ
 โลกได้เลย ซึ่งก็แสดงว่าสันนิษฐานของโลกเป็นทรงกลม พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในสังขยารูปัตติสูตร
 ว่า โลกเราและโลกธาตุอื่นมีลักษณะกลมเหมือนผลมะขามป้อม ในโรหิตตัสลลสูตรนั้นพระพุทธเจ้า
 ตรัสเล่าถึงฤาษีองค์หนึ่งชื่อโรหิตตัสลล ผู้บำเพ็ญสมาธิ จนได้ฌานสมาบัติแล้วสละเวลาหาะขึ้นไป
 เพื่อหาเส้นขอบของโลกและสักรवाल พระพุทธเจ้าทรงใช้สำนวนว่า "ที่สุดแห่งโลก" แต่ฤาษี
 โรหิตตัสลล ก็หาไม่พบมีแต่ความกว้างไกลออกไปไม่มีที่สิ้นสุด ในทำนองเดียวกันมนุษย์อวกาศ
 กล่าวว่ถ้าจะมีใครสักคนมาตั้งคำถามว่า "ที่นอกขอบสักรवालมีอะไร?" คำถามนี้จะไม่มี
 ความหมาย เพราะสักรवालไม่มีเส้นขอบเขตที่แน่นอน และสักรवालจะครอบคลุมอวกาศบริเวณ
 ไปไกลอย่างไร้ที่สิ้นสุดและทุกทิศทาง ความคิดเรื่องสันนิษฐานของโลกเป็นทรงกลมนี้ตรงกันข้าม
 กับความคิดสายพราหมณ์ฮินดู ซึ่งเชื่อกันมาแต่เดิมว่าโลกแบน³ โดยที่สันนิษฐานว่านักปราชญ์
 ของพราหมณ์ในสมัยโบราณคงจะคิดจากประสบการณ์ที่มองเห็นจริง ๆ บนพื้นโลกว่าเป็นเช่นนั้น
 ความคิดทางสักรवालวิทยาของพราหมณ์และฮินดูนี้มีลักษณะเป็นระบบแบ่งบอกลักษณะทางภูมิศาสตร์
 อย่างชัดเจน ถึงแม้ว่าในระยะเวลาดังกล่าวข้อมูลต่าง ๆ รวมทั้งเครื่องมือในการตรวจสอบ
 ค้นคว้าที่ทันสมัยจะมีอยู่อย่างจำกัดก็ตาม

ระบบสุริยะมีดวงอาทิตย์เป็นจุดศูนย์กลาง โลกเป็นดาวเคราะห์ดวงหนึ่งที่โคจรรอบ
 ดวงอาทิตย์ คำว่าโลกธาตุในคัมภีร์สุดท้ายตีพิมพ์กับคำว่าดาวเคราะห์นั้นน่าจะเป็นสิ่งเดียวกัน

¹ กล้าหาญ ราศีกันย์ (นามแฝง), "วิทยาคำาสตร์แห่งซี," วารสารทักษะ 46
 (กุมภาพันธ์ 2526) : 18.

² ดร.ชัยวัฒน์ คุประตกุล, "สักรवालและหลุมดำสุดท้าย," วารสารทักษะ 46
 (กุมภาพันธ์ 2526) : 18.

³ Randy Kloetzli, Buddhist Cosmology, p. 26.

เพราะมีลักษณะกล่าวว่าแต่ละโลกธาตุมีสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เช่นภูเขา มหาสมุทร ทวีป นรก สวรรค์ เหมือนกับพื้นพิภพที่เราอาศัยอยู่นี้ ดวงอาทิตย์และโลกมีอายุประมาณ 4.6 พันล้านปีมีเอง ซึ่งนักดาราศาสตร์กล่าวว่าอายุยังน้อยมากถ้าเปรียบกับอายุของจักรวาล และดาวฤกษ์ดวงอื่น ๆ ในกาแล็กซี ทางช้างเผือกที่ระบบสุริยะจักรวาลเป็นสมาชิกอยู่ ใน จูฬินสูตรกล่าวว่า โลกธาตุต่าง ๆ รวมทั้งจักรวาลที่มีอยู่มากจนนับไม่ถ้วนนี้ต่างก็อยู่กันเป็นกลุ่ม ถ้าพิจารณาจากเหตุผลทางดาราศาสตร์แล้วก็เป็นไปได้ เพราะเหตุวัตถุเหล่านั้นต่างก็ส่ง แรงดึงดูดโน้มถ่วงซึ่งกันและกัน¹

การวิเคราะห์เรื่องธรรมชาติและปรากฏการณ์ธรรมชาติ

การอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามที่ปรากฏในคัมภีร์ลุตตันตปิฎก นั้น มักจะกล่าวถึงความเชื่อทางศีลธรรม เทพนิยาย ปาฏิหาริย์ มากกว่าจะกล่าวถึงเหตุผล ทางวิทยาศาสตร์ อาทิเช่นสำนวนที่กล่าวถึงการเกิดสันทรูปราคาและสุริยุปราคาในลักษณะ เทพนิยายปรากฏในสันทิมสูตรและสุริยสูตร มีเรื่องเล่าย่อ ๆ ว่า สันทรูปราคาและสุริยุปราคา เกิดจากอสูรินทราหูผู้เป็นใหญ่ในหมู่อสูรกายเป็นผู้กระทำโดยไปบังแสงสว่างจากดวงอาทิตย์และ ดวงจันทร์ โดยวิธีการอมไว้ทำให้แสงสว่างไม่สามารถส่องไปยังโลกได้ เมื่อใดที่อสูรินทราหู อมจันทร์หรือบังดวงจันทร์ก็จะเกิดสันทรูปราคา และถ้าอสูรินทราหูอมดวงอาทิตย์หรือบังดวงอาทิตย์ ก็จะเกิดสุริยุปราคา

เหตุผลทางวิทยาศาสตร์นั้นกล่าวว่าดวงจันทร์โคจรรอบโลก โลกโคจรรอบดวงอาทิตย์ และต่างก็มีแรงดึงดูดซึ่งกันและกันและกัน เมื่อตำแหน่งการโคจรของดวงอาทิตย์ โลก และ ดวงจันทร์มาอยู่แนวเดียวกันหมด และเมื่อดวงจันทร์อยู่ระหว่างโลกและดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ จะบังดวงอาทิตย์ทอดเงามีตมมายังโลกทำให้เกิดสุริยุปราคา เหตุการณ์เช่นนี้จะเกิดขึ้นในระยะ ช้างแรมเพราะดวงอาทิตย์ดวงจันทร์อยู่ทางเดียวกัน นักดาราศาสตร์ได้คำนวณไว้ว่าในระยะ เวลา 100 ปี อาจเกิดสุริยุปราคาเต็มดวงโดยเฉลี่ยประมาณ 66 ครั้ง และเกิดสุริยุปราคา

¹ ดร. ชัยวัฒน์ คุประตกุล, "จักรวาลและหลุมคำสุดท้าย," วารสารทักษะ

ไม่เต็มดวง โดยเสียประมาณ 77 ครั้ง¹ ส่วนจันทร์ปราศาคานั้นจะปรากฏเฉพาะในวันเพ็ญซึ่งดวงจันทร์ดวงอาทิตย์อยู่ตรงข้ามโลกเราอยู่กลางเงาของโลกจะทอดยาวไปยังดวงจันทร์ แต่ทว่าเป็นการยากที่ดวงจันทร์จะโคจรเข้ามาสู่บริเวณเงาได้ทุก ๆ วันเพ็ญ ทั้งนี้ก็เพราะบางคราวดวงจันทร์ก็อยู่สูงหรือต่ำกว่าแนวของเงาของโลกที่ทอดยาวออกไปก็ได้ ในปีหนึ่งจันทร์ปราศาคาจจะเกิดขึ้นได้โดยเฉลี่ยถึง 3 ครั้ง และในบางปีอาจจะไม่เกิดขึ้นเลยก็ได้² ดังนั้นจึงพอจะสรุปได้ว่าอสูรนทราราศีที่อมดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์นั้นวิทยาศาสตร์ก็ได้อธิบายไว้ว่าเป็นเพียงเงาของโลกบ้างเงาของดวงจันทร์บ้างเท่านั้น

ถ้าสืบย้อนขึ้นไปถึงความเชื่อดั้งเดิมของศาสนาพราหมณ์ก็มีเรื่องเล่าว่าพระราชาเป็นบุตรของท้าวเวโรจิตติ (เขียนตามวรรณคดีสันสกฤต) ได้ปลอมตัวเข้ามาปะปนและกินน้ำทิพย์ในพิธีกรรมมหาสมุทรทำให้เกิดน้ำทิพย์ของเทวดา พระอาทิตย์พระจันทร์จับได้จึงบอกแก่พระวิษณุเมื่อทราบเรื่องดังนั้นพระวิษณุจึงตัดศีรษะของพระราชาขาดออกจากตัว แต่พระราชาไม่ตาย เพราะใครที่กินน้ำทิพย์แล้วจะมีคุณสมบัติคือไม่ตาย ดังนั้นพระราชาจึงมีความพยายามพระอาทิตย์ พระจันทร์ ถ้าพบเมื่อใดก็จะไล่กันหนีกัน ความเชื่อดั้งเดิมที่เล่าสืบต่อกันมานี้ น่าจะมีอิทธิพลต่อความคิดของนักปราชญ์ศาสนาในสมัยพุทธกาลซึ่งมีส่วนในการรวบรวมเรียบเรียงพระคัมภีร์ และแนวคิดดังกล่าวนั้นสามารถพบสัทหลงเข้ามาได้เพราะต่างก็เกิดและเติบโตท่ามกลางสิ่งแวดล้อมอันสืบเนื่องมาจากความเจริญของศาสนาพราหมณ์ทั้งสิ้น แต่ถึงอย่างไรก็ตามนักปราชญ์ในพุทธศาสนาก็ไม่ได้ละเลยแนวความคิดที่เป็นของตนเองดังนั้นในตอนท้ายของสันทิสมสูตร และสุริยสูตรจึงกล่าวถึงว่าเมื่ออสูรนทราราศีจับพระจันทร์ได้พระจันทร์ก็คิดถึงพระพุทธเจ้า และได้เปล่งวาจาภนัสการพระพุทธเจ้าขอให้ทรงช่วยเป็นที่พึ่ง พระพุทธเจ้าจึงตรัสข้อความที่ทำให้พระราชาปล่อยพระจันทร์ เพราะพระจันทร์นั้นถือกันว่าเป็นผู้ให้ความอนุเคราะห์โลก มีผลให้อสูรนทราราศีตกใจและรีบปล่อยพระจันทร์หนีไปหาท้าวเวโรจิตติ และถูกท้าวเวโรจิตติถามว่า ทำไมถึงปล่อยพระจันทร์เสียแล้วตัวสั้นงั้นงมาที่นี้ พระราชาตอบว่า

¹"Eclipse," The Universal Illustrated Encyclopedia, p. 290.

²Ibid.

ถ้าไม่ปล่อยศีรษะจะได้แตกเป็น 7 เศษ อีกทั้งจะมีชีวิตอยู่อย่างไม่มีความสุขในเมื่อ
พระพุทธเจ้ามีพระดำรัสเช่นนั้น ในสุริยสูตรเล่าถึง เรื่องอสูรินทรราชผู้รับพระอาทิตยในทามอง
เดียวกัน พระอาทิตยเปล่งวาจาถามนัลการพระพุทธเจ้าขอให้ทรงช่วยเช่นเดียวกับเรื่องราว
ของพระสันทรในสันทิมสูตร ในที่สุดพระราหูก็ตกใจรับปล่อยพระอาทิตยแล้ววิ่งไปหาท้าว-
เวปจิตตดิอีก

ในเรื่องที่กล่าวมานี้ น่าจะมีความคิดและเหตุผลที่แฝงอยู่ ดังต่อไปนี้คือ

ประการแรกเมื่อประชาชนส่วนใหญ่มีความเชื่อเต็มเช่นที่กล่าวมาข้างต้นนั้นจึงได้
อธิบายให้พระพุทธเจ้าเด่นกว่าและอยู่เหนืออสูรินทรราช เพราะพระพุทธเจ้านั้นก็ได้รับการ
ยกย่องว่าเป็นบริสุทธิเทพเป็นผู้ปราศจากความโลภ โกรธ หลงอยู่แล้ว แต่อสูรินทรราช
นั้นเป็นอสูรยังแฝงไว้ด้วยความโลภ โกรธ หลง ในจิตใจ ส่วนผู้ที่ถูกทำร้ายนั้นคือพระอาทิตย
กับพระสันทรนั้นก็ถือกันว่าต่าง เป็นผู้ให้ความอนุเคราะห์แก่ชาวโลกคือให้แสงสว่างและความ
อบอุ่น ดังนั้นการกระทำของอสูรินทรราชจึงเป็นลักษณะของคณาฬ เป็นสัญญลักษณ์ที่เป็นอันตราย
ต่อทวยเทพและมนุษย์ การเล่าเรื่องสุริยปราคาและสันทรปราคาในคัมภีร์ลุตตันตปิฎกนี้
ถ้าหากจะถือว่าได้รับอิทธิพลของความเชื่อเต็มในลักษณะของตำนาน เรื่องปาฎิหาริย์ที่พลัดหลง
เข้ามา แต่คณาจารย์ฝ่ายพุทธคำสอนก็อธิบายให้มีเหตุผลเป็นคติสอนใจเพิ่มขึ้น

ประการที่สองน่าจะอธิบายได้อีกว่าอสูรินทรราชเป็นสัญญลักษณ์แห่งความโง่เขลา
ความหลงอันมาปิดบังแสงสว่างซึ่งเปรียบว่าเป็นปัญญา และพระพุทธเจ้านั้นเป็นผู้ตรัสรู้แล้วจึง
มีความสามารถเท่าเทียมคล้ายกับจะบอกว่าสิ่งที่พระพุทธเจ้าค้นพบก็คือพระราหูหรือตัวความ
โง่เขลาที่มาบดบังปัญญาซึ่งความโง่เขลาที่สามารถขจัดได้ การที่วิหยาคำลตรับว่าอสูรินทรราช
ที่โล่อมพระสันทรพระอาทิตยแท้ที่จริงก็คือเงาของโลก และเงาของพระสันทร หากอธิบาย
ตามคำสอนของพุทธคำสอนก็น่าจะหมายถึงการเล่นอให้บุคคลได้ไตร่ตรองดูว่าควรจะทำอะไร
ให้สะอาดได้อย่างไร หรืออีกนัยหนึ่งเรื่องการขับพระราหูก็หมายถึงการขับความเขลาความหลง
ออกไปจากจิตใจได้อย่างไรนั่นเอง และมีข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งว่าเรื่องนี้ไม่ใช่คำสอน
หลักแม้จะตั้งถึง ไปก็ไม่ได้ทำให้หลักของพุทธปรัชญาได้รับความกระทบกระเทือนแต่ประการใด

ในอีกข้อคิดหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้ากล่าวถึงดวงอาทิตยและดวงสันทรก็คือคุณประโยชน์
ที่มีต่อชาวโลก ได้แก่ ความอบอุ่น ความสว่างไสว ซึ่งพระพุทธองค์ทรงอุปมาไว้ใน
อาฎานาฎียสูตร

ว่า ความอบอุ่น ความสว่างไสวที่มนุษย์ได้รับจากดวงอาทิตย์นั้น เปรียบได้กับคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าที่ได้ให้แสงสว่างแก่จิตใจชาวโลกเช่นนั้น ในสุริยุปราคาสูตรที่ 2 กล่าวว่าดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ทำให้กลางวัน กลางคืน มาตรา วัน เดือน ปี ปรากฏขึ้น ในอัครัญญสูตรกล่าวถึง ฤดูกาลที่เกิดขึ้นโดยลำดับเนื่องจากการมีดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ การอธิบายไม่ได้กล่าว ถึงขบวนการว่า การเกิดขึ้นนั้น เกิดขึ้นได้อย่างไรแต่กล่าวถึงผลที่เกิดขึ้นแล้วในลักษณะสำ เร็จรูป และสิ่งที่เกิดขึ้นจากการที่มี ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ เป็นองค์ประกอบสำคัญนั้น ปันดาล ฤกษ์ประ โยชน์อะไรแก่มนุษย์บ้างเท่านั้น อิทธิพลของดวงอาทิตย์ที่มีต่อโลกอีกแห่งหนึ่งในพระ - ไตรปิฎกก็คือ กล่าวว่างวดอาทิตย์เป็นบ่อเกิดของพลังงานความร้อนที่ทำลายโลกอย่างรุนแรง มหาอิริยมัตตสังคหิก้าได้อธิบายขยายความพระไตรปิฎกไว้ว่า เตโชสังวัฏฏอลงโยกับ¹ คือกับที่โลกนี้ถูกทำลายด้วยไฟ ความร้อนจากดวงอาทิตย์จะแผดเผาโลก ดวงอาทิตย์และ โลกนั้นในทางดาราค่าลตรักกล่าวว่ายังมีอายุเอยมาก สำหรับดวงอาทิตย์ถ้าเปรียบเทียบกับ มนุษย์ก็คือวัยกลางคน นักดาราค่าลตรักได้ทำการคาดคะเนจากการลอบส่วนค้นคว้าและการ คำนวณว่า **ขณะนี้ดวงอาทิตย์กำลังทำการเผาไหม้ไฮโดร เจนที่แกนกลางอยู่ทุกวันซึ่งจะหมดได้** ก็อีก 5000 ล้านปีข้างหน้า แล้วได้ฮีเสียมมาแทนและในขณะที่เดียวกันนั้นไฮโดร เจนรอบนอก ที่ไม่ได้ถูกเผาไหม้ก็จะเคลื่อนไปอยู่ข้างนอกกลายเป็นเปลือกกรอบแทน ในขณะที่นั้นดวงอาทิตย์ จะจ่ายพลังงานความร้อนออกจากตัวมากกว่าเก่า และแล้วอุณหภูมิที่ผิวของดวงอาทิตย์จะลด อวจาก 6,000 °C เหลือแค่ 3,500 °C² จะเปลี่ยนสภาพจากดวงอาทิตย์เป็นดาวยักษ์แดง แต่ก่อนจะถึงสภาพนี้ในช่วงที่ดวงอาทิตย์จ่ายพลังงานงานความร้อนออกจากตัวมากเป็นพิเศษ นั้นแหละ โลกจะถูกความร้อนของดวงอาทิตย์เผาผลาญอย่างรุนแรง การคาดคะ เนในเชิง วิชาการเช่นนี้ ถ้าจินตนาการภาพต่าง ๆ ออกมาแล้วก็คงจะคล้ายคลึงกับสภาพที่โลกถูกทำลาย ด้วยไฟในเตโชสังวัฏฏอลงโยกับนั่นเอง

¹ พระสังฆมณฑลชโยติกะ รัมมาจริยะ มหทธิรัมมัตตสังคหิก้า ปริเฉทที่ 5 (กรุงเทพฯ มหานคร : มูลนิธิ สักรัมมชโยติกะ, 2526), 1 : 183-187.

² ยุกา วาณิชชัย, "ฮิริตดาว," วารสารทักษะ 50 (มิถุนายน 2526) : 63.

ในปัจจุบันนี้มีประโยชน์ที่มนุษย์ได้รับจากดวงอาทิตย์นั้นมีมากมายมหาศาลในประเทศสเปน ได้สร้างปล่องสุริยะ¹ ขึ้นเพื่อผลิตไฟฟ้าราคาถูกจากพลังงานแสงแดด นำไปใช้ในดินแดนไกล ๆ ที่ขาดแคลนพลังงาน และสหรัฐอเมริกาก็ได้แถลงแก่ชาวโลกว่ามีโครงการใหญ่จะสร้างดาวเทียม พลังงานจากดวงอาทิตย์ปล่อยขึ้นสู่อวกาศ เพื่อนำพลังงานจากแสงอาทิตย์มาเป็นพลังงานไฟฟ้า ราคาถูกใช้กันทั่วโลก²

ข้อมูลเกี่ยวกับดวงอาทิตย์ในสมัยที่รัฐตันทวีฎกที่แตกต่างจากวิชาวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน นั้นก็มีอยู่บ้าง ดังที่ปรากฏในนราศุราชชาดกกล่าวว่า โลกและจักรวาลนั้นมีเขาสีเนรุเป็นจุดศูนย์กลาง ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์และดาวเคราะห์ทั้งหลายคือเทหวัตถุที่หมุนเวียนรอบขุมเขาสีเนรุ อาจเป็นไปได้ว่าการกล่าวเช่นนั้นกล่าวจากประสบการณ์ความรู้สึกที่ชาวประสูเมรุเหมือนแกมของโลกจริง ๆ เวลามองดูดวงดาวต่าง ๆ จากพื้นโลกจะมีความรู้สึกคล้ายกับว่าดวงดาวอื่น ๆ โคจรรอบโลก ในระยะเวลาประมาณ 2 พันกว่าปีมาแล้วนั้นยังปราศจากเครื่องมือที่จะช่วยเพิ่มอำนาจการรับรู้และความเจริญทางวิทยาศาสตร์มีน้อยมาก ตรงกันข้ามในปัจจุบันมีการค้นพบทางวิทยาศาสตร์มากมายหลายสิ่ง ซึ่งได้ช่วยยั้หมองเห็นลึกเข้าไปในความเป็นมา วัฒนาการของ ดาวเคราะห์ดวงหนึ่งที่เราอาศัยอยู่นี้ การเฝ้าดาวเทียม(ที่ไม่มีมนุษย์ประจำ)ขึ้นไปสำรวจระบบสุริยะ และสิ่งที่อยู่ไกลกว่านั้นออกไปอีก โดยที่มนุษย์ชาติมุ่งจะเข้าใจกำเนิดของโลก วัฒนาการ และ กระบวนการอันลึกลับซับซ้อนทางอุตุนิยมวิทยา และทางธรณีวิทยาของโลกเราตั้งนั้นการสำรวจอวกาศจึงเป็นสิ่งจำเป็นในแง่นี้และเป็นประโยชน์ต่อความรู้ทางจักรวาลวิทยาเป็นอย่างยิ่ง

ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 33 ข้อ 124 หน้า 142 มีสำนวนที่กล่าวถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติ คือเกิดแผ่นดินไหว ฟ้าผ่า ดาวหางปรากฏ อุกกาบาตตก และบังเกิดเกลียวแห่งเปลวไฟผืนดิน พวยพุ่ง การเกิดปรากฏการณ์เหล่านี้มีคำอธิบายว่าเป็นไปในลักษณะปาฏิหาริย์ เป็นสัญญาณว่าทวยเทพ และเหล่ามนุษย์พากันลืมนใจ เมื่อคำสอนจะสิ้นศูนย์อันตรธานในวันปลายของภีรกับ (เป็นระยะเวลา

¹ "วิทยาการก้าวหน้า," วารสารทักษะ 42 (ตุลาคม 2525) : 12.

² แพทริค ย้ง, "การนับถอยหลังสำหรับอนาคต ของอวกาศ," วารสารเสรีภาพ

ที่บังเกิดพระพุทธเจ้ามีนามว่ากัสสป และคำสอนธรรมได้โดยเจริญรุ่งโรจน์ในระยะเวลา
ดังกล่าว) หรือในแง่หนึ่งถ้ากล่าวถึงบุญญาบารมี ก็จะมีส่วนบรรยายเช่นที่กล่าวมานี้
แต่ถ้าพิจารณาในแง่ของวิชาคำสวดแล้ว ความเป็นไปได้ในปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ
มีมากน้อยเพียงใด เหตุการณ์ที่กล่าวถึงเกลียวแห่งเปลวไฟพวยพุ่ง นั้นน่าจะหมายถึงผีพุ่งไต้
วิชาวิชาคำสวดอธิบายไว้ว่าถ้าวัตถุที่ถูกเหวี่ยงจากอวกาศเข้าสู่บรรยากาศของโลกจะเกิด
การเสียดสีกับอากาศ ทำให้ลุกเป็นไฟสว่างอยู่ 2-3 นาทีแล้วก็หมดไป เรียกดาวตกหรือ
ผีพุ่งไต้¹ แต่ถ้าวัตถุชิ้นใหญ่มากมีส่วนที่เหลือจากการเผาไหม้อันเกิดจากการเสียดสีกับ
บรรยากาศแล้วตกลงมาพื้นโลกเรียกว่า ก้อนอุกกาบาต² ส่วนดาวหางนั้นมีไข่เทหวัตถุ
บนท้องฟ้าที่เราจะมองเห็นเป็นประจักษ์ เราจะมองเห็นดาวหางก็ต่อเมื่อดาวหางวิ่งเข้าหา
ดวงอาทิตย์ผ่านเส้นวงโคจรของดาวเคราะห์ทั้ง 9 ดวง ซึ่งเป็นบริวารของดวงอาทิตย์รวมทั้ง
โลกเราด้วย ในระยะห่างจากโลกไม่เกิน 300 ล้านกิโลเมตร³ ดังนั้นถ้าเหตุการณ์ทั้งหมด
มาเกิดในเวลาเดียวกันก็เรียกได้ว่าเป็นเรื่องของปาฏิหาริย์ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ และไม่อาจ
ปฏิเสธได้ว่าเป็นไปไม่ได้ ส่วนเหตุการณ์ที่บังถึงความแห้งแล้งของธรรมชาติหรือลักษณะ
ของธรรมชาติที่ผิดปกติไปไม่เชื่ออำนาจต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์เท่าที่เป็นมาก็ดี คำอธิบาย
จะเป็นไปในลักษณะที่ว่าเกิดจากมนุษย์ประพฤติผิดทำนองคลองธรรม มัวเมาในกิเลสมากขึ้น
จำเป็นต้องได้รับการชดเชยทางศีลธรรม จะไม่ปรากฏคำอธิบายในแง่วิชาคำสวดแต่
อย่างไร

ในอัครคัมภีร์สูตร ได้มีคำอธิบายว่าในสมัยแรกแห่งบรรพกาลโลกและจักรวาลทั้งหมด
มีตมณนธการ มีน้ำอยู่ทุกหนทุกแห่ง นอกจากน้ำแล้วไม่มีสิ่งใดบังเกิดขึ้นเลย คำอธิบายนี้

¹ ส้าราญ พุทธิสุนทร, ประสงค์ หล้าสะอาด และ ศิริศักดิ์ พุทธิสุนทร, วิชาคำสวดรักษาภาพ (กรุงเทพมหานคร : บุรพาศิลป์การพิมพ์, 2523), หน้า 23.

² เรื่องเดียวกัน.

³ "ดาวหางเทหะร่วมจักรวาล," ประมวลภาพดาวหางฮัลเลย์ (กรุงเทพมหานคร :
ธีระการพิมพ์, 2529), หน้า 9.

ตรงกับคำอธิบายเกี่ยวกับจุดกำเนิดของโลกและจักรวาลในฤคเวท¹ และในลานโทคยะอุปนิษัท ก็ได้กล่าวถึงการเริ่มต้นของโลกและจักรวาลในลักษณะเดียวกันนี้ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า ทั้งจะเป็นมติของอุปนิษัทแต่ก็ยังมีอิทธิพลความคิดของฤคเวทหลงเหลืออยู่² อย่างไรก็ตาม เมื่อโลกวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบันนี้ เราก็จะพบว่าในห้วงอวกาศก็มีไอน้ำแฝงอยู่ทุกหนทุกแห่ง ถัดจากไอน้ำขึ้นไปก็เป็นลมหรืออากาศที่ห่อหุ้มโลกอยู่ คำอธิบายในคำสนาพรหมะก็ยิ่งชี้ชัดลงไปเลยว่า ถัดจากพื้นโลกขึ้นไปจะถูกห่อหุ้มด้วยห้วงไอน้ำ มีตัวเลขบ่งบอกถึงความหนาของห้วงไอน้ำนั้น และบรรยายว่า ถัดจากห้วงไอน้ำขึ้นไปก็เป็นลมหรืออากาศที่ห่อหุ้มโลกอยู่อีกชั้นหนึ่ง³

ลักษณะเปลือกโลกส่วนที่เป็นพื้นน้ำนั้นในสมัยรัฐต้นตปิฎกกล่าวไว้ไม่มากนัก แต่ก็ยังมองเห็นภาพเกี่ยวกับธรรมชาตินั้น ๆ ได้บ้าง เช่นที่กล่าวไว้ในพราหฺมสูตรคือ แม่น้ำทุกสายต้องไหลลงสู่มหาสมุทรแล้วย่อมมีกิ่งช่อเต็ม เป็นมหาสมุทรโดยปริยาย อุปมาเช่นเดียวกับบุคคลในวรรตทั้ง 4 ของชมพูทวีปเมื่อมาบวชในพุทธศาสนาแล้วทุกคนเป็นสัมมาศากยบุตรเสมอกันหมด เมื่อมองดูมหาสมุทรเราจะพบว่าแม่น้ำเต็มเปี่ยมตลอดเวลา ไม่พร่อง ไม่ล้นฝั่ง เป็นสิ่งที่น่ายกย่อง อุปมาเหมือนการไม่ละเมิดสิกขาบทของสาวกของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ได้ตรัสเล่าว่า ในท้องมหาสมุทรมีรัตนะมากมาย ในที่นี้เราจะเปรียบได้กับอัญมณี แร่ธาตุต่าง ๆ ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติอยู่ใต้ท้องทะเล ซึ่งเปรียบเหมือนพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ซึ่งมีหลายหมวดหลายตอน ในปัจจุบันมีการเสาะแสวงหาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในมหาสมุทรกำลังได้รับความสนใจ และได้รับการปรับปรุงอย่างกว้างขวาง มีการส่งดาวเทียมไปโคจรรอบโลกใช้เครื่องมือทันสมัยบันทึกภาพที่แผนที่กระแสน้ำในมหาสมุทร⁴ ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อลมฟ้าอากาศของโลก มีการ

¹Sarvepalli Radhakrishnan, Indian Philosophy (New York : The Macmillan Company, 1966), 1 : 99.

²Paul Dreussen, The Philosophy of the Upanishads (Delhi : Oriental Publishers, 1972), p. 187.

³Randy Kloetzli, Buddhist Cosmology (Delhi : Motilal Banarsidass, 1983), p. 40-41.

⁴แพทริค ย่าง, "การนำถอยหลังสี่" สำหรับอนาคตของอวกาศ, "วารสารเสรีภาพ 25 : 7.

ตรวจดูความลึกปรกของอากาศและน้ำ... พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงลักษณะพื้นน้ำในสมัยนั้นว่า มองดูไล่ละอาด ไม่มีซากศพสิ่งสกปรกลอยอยู่ อาจเป็นไปได้ว่าในสมัยพุทธกาลสภาพของมลภาวะพิษทางน้ำ (สภาพสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ) ยังไม่มีหรือน้อยมาก สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น แม่น้ำ อุเขา ต้นไม้ สัตว์ มองดูแล้วจะเห็นความอุดมสมบูรณ์ ละอาด และ น่าชื่นชม

การวิเคราะห์เรื่องกำเนิดของชีวิต

ปัญหากำเนิดของชีวิตบนผิวโลกเป็นปัญหาที่นักปรัชญาสนใจกันมาก และพยายามค้นหาคำตอบว่าชีวิตแรกมาจากไหน ทฤษฎีที่น่าสนใจทฤษฎีหนึ่งชื่อชีวิตนิยม (Vitalism) อธิบายว่าชีวิตเกิดขึ้นจากตัวการชีวิต (Vital Principle) ดังที่แบร์กซงกล่าวไว้ว่า

...ชีวิตต่ำสุดเป็นเพียงก้อนโปรโตพลาสต์น้อย ๆ แต่ก็มีพลังกระตุ้นภายในที่จะยกฐานะตัวเองให้สูงขึ้นจนถึงขั้นชีวิตสูงสุด วิวัฒนาการชีวิตเป็นการสร้างสัรรัตที่เดินหน้า เรื่อยไปอย่างไม่หยุดยั้งโดยอาศัยขบวนการครั้งแรก...¹

ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 ไม่ได้อธิบายถึงตัวการชีวิตและวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต แต่ก็พอจะสรุปความเชื่อได้ว่า "มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตชนิดแรกของโลก" เป็นที่น่าสังเกตว่าเวลาโลกถูกทำลายขึ้นมาไม่ได้ถูกทำลายหมดทั้ง 3 ภูมิ จะยังคงเหลือรูปภูมิขึ้นจุดตถกถานภูมิและอรูปภูมิอยู่ ดังที่บ่งชี้กล่าวถึงการเกิดใหม่เฉพาะภูมิที่ถูกทำลายไป การอธิบายกำเนิดชีวิตของมนุษย์อ้างว่าเป็นการจุดของพรหมขึ้นรูปภูมิ ส่วนสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ บนโลกเกิดจากหลังการมีอยู่ของมนุษย์ อาจเป็นเพราะว่ามีจุดมุ่งหมายจะสอนให้มนุษย์ทำแต่ความดี ดังนั้นการพ้นจากภพเดิมเข้าสู่ภพใหม่จึงเริ่มต้นด้วยการอ้างกรรมทั้งหลายที่มนุษย์กระทำ เมื่อกล่าวถึงการเกิดใหม่ของโลกแล้วจึงกล่าวถึงกำเนิดของมนุษย์ และได้ยึดถือว่ามนุษย์มาจากมนุษย์ด้วยกัน และสืบเนื่องมาจากสิ่งที่ดี

¹ ภิรติ บุญเสมอ, ปรัชญาเบื้องต้น (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2519), หน้า 91-92.

รูปพรหมชั้นอาภัสสรพรหมนั้นเป็นภพหรือสถานที่เกิดแห่งหนึ่ง ผู้ที่จะไปอุปบัติในพรหมโลกชั้นนี้ ได้คือผู้ที่บำเพ็ญสมาธิจนได้ฌานสมาบัติ แต่ยังไม่ได้บรรลอรหัตต์หรือยังไม่บรรลุนิพพานขั้นสูงสุดของพระพุทธศาสนาตนเอง ส่วนสัตว์ในภพอื่น ๆ ก็เกิดขึ้นด้วยวิบากกรรมที่ได้กระทำเมื่อครั้ง เป็นมนุษย์ทั้งสิ้น

การเกิดของมนุษย์ในยุคแรกนั้นเกิดพร้อมกัน กันหลายชีวิต เป็นมนุษย์กลุ่มแรก แต่ไม่ได้บ่งบอกถึงชีวิตแรก หรือกล่าวถึงมนุษย์ผู้แรกตามแบบตะวันตก มนุษย์กลุ่มแรกเกิด จากการจุดของพรหมในอีกรูปภูมิ และมาเกิดในลักษณะอุปปาติกะ คือเกิดแล้วเจริญเติบโตขึ้นมาทันทีทันใด และเริ่มมีเพศชายก่อนเพศหญิง มนุษย์ที่มาจากพรหมโลกกลุ่มแรกกินจวันดินเป็นอาหาร มีความพึงพอใจในรสของจวันดินคล้ายกับจะบอกว่า เริ่มมีกิเลสเกิดขึ้นแล้วในตัว ของมนุษย์กลุ่มแรกนั้น รัศมีในตัวก็หายไป กายก็หยาบขึ้น เมื่อรัศมีในตัวหายไปก็มีแต่ความมืด ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ก็บัง เกิดขึ้นและช่วยแก้ปัญหาความมืดมิดของโลกไปได้ เมื่อมนุษย์มีครบ ทั้งเพศหญิงและชาย ความพอใจทางเพศเกิดขึ้น และมีความสัมพันธ์ทางเพศในเวลาต่อมา ในมหาตัมหาสังขยสูตรได้กล่าวถึงกำเนิดของมนุษย์ในภพภูมิมารดา เป็นการกล่าวถึงกำเนิดที่ปรากฏอยู่แล้วในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 อย่างคือ ปีศาจมารดาอยู่ร่วมกับ มารดามีระดูและมีสัตว์มาเกิด ในยุคสังขยสูตรมีผู้มาทูลถามพระพุทธเจ้าว่าสัตว์ในโลกได้ ร่างกายเ้ามาได้อย่างไร ทรงตอบว่าได้มาจากวิวัฒนาการในภพภูมิ พระพุทธศาสนามีสลักขณะ เป็นธรรมชาตินิยมสิ่งตอบอย่างนี้ ไม่ได้ตอบที่ปฐมกำเนิดแต่ทุกอย่างเกิดขึ้นด้วยเหตุ และขจัดเสียเกี่ยวโยงกันเป็นวงจรจะเอาอะไร เป็นปฐมเหตุย่อมไม่ได้

เมื่อกล่าวถึงกำเนิดของชีวิตในห้วงภพนี้แล้วก็เกิดความสงสัยว่าในโลกธาตุหรือดาวเคราะห์ดวงอื่น ๆ จะมีสิ่งมีชีวิตหรือไม่ เพราะพระพุทธเจ้าได้ตรัสเล่าไว้ในจุติยสูตรว่า โลกธาตุอื่น ๆ ก็มีสิ่งมีชีวิตเช่นเดียวกับโลกของเรา ยืนยันจากพิจารณาจากดาวเคราะห์ทั้ง 9 ดวงก่อน จากการส่งยานอวกาศที่ไม่มีมนุษย์ประจำขึ้นไปโคจรรอบดาวพุธ และถ่ายภาพกลับมานั้นก็พบว่าพื้นผิวของดาวพุธเป็นฝุ่นและเป็นหิน ไม่มีน้ำ ไม่มีอากาศ ด้านที่หันเข้าหาดวงอาทิตย์ร้อนจัด ด้านที่อยู่ตรงข้ามกับดวงอาทิตย์ก็เป็นสด¹ ดังนั้นสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะมีอยู่ได้

¹ ดร.ชัยวัฒน์ สุประตฤล, "การค้นหาลมต๋า," วารสารทักษะ 37 (พฤษภาคม 2525) : 18.

และเมื่อยานอวกาศวีกิง-1 ร่อนลงบนดาวอังคารเมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 1976¹ ก็ได้ถ่ายภาพทอดภาพลงมาว่าดาวอังคารมีสีค่อนข้างจะเป็นสีแดง อากาศที่ห่อหุ้มมีไม่มากเป็นก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ลมพัดแรงสดุดะหภูมิต่ำกว่าจุดเยือกแข็ง พื้นผิวเป็นหลุมลึก ภูเขาสูง หุบเหวและเนินมากมาย มีร่องรอยคล้ายธารน้ำและหินใต้ท้องน้ำบริเวณที่ถูกน้ำแข็งจะจนกร่อนปรากฏอยู่ ซึ่งสันนิษฐานว่าเกิดขึ้นเมื่อล้านกว่าปีมาแล้ว แหล่งน้ำที่ยังเหลืออยู่คือก้อนน้ำแข็งที่อยู่ทางขั้วโลกเหนือและขั้วโลกใต้ ในฤดูร้อนน้ำแข็งจะหลอมละลาย แต่อย่างไรก็ตามนักวิทยาศาสตร์อวกาศได้สรุปอย่างมีความหวังว่า มีความเป็นไปได้พอสมควรสำหรับการเกิดขึ้นของอินทรีย์สารสิ่งมีชีวิตชั้นต่ำบนดาวเคราะห์ดวงนี้ แต่สิ่งมีชีวิตระดับสูงไม่มีอย่างแน่นอน ยานอวกาศเวเนธา 13² ของรัสเซียถ่ายภาพทอดภาพลงมาว่าพื้นผิวของดาวศุกร์เป็นหินบะซอลต์ส่วนใหญ่ มีเมฆและไอหมอกของกรดกำมะถันปกคลุมอย่างหนาแน่นมากจนทำให้แสงอาทิตย์ผ่าน เมฆลงไปไม่ถึงพื้นผิวแล้วไม่สะท้อนกลับขึ้นมาได้ ดังนั้นอุณหภูมิของพื้นผิวสูง 500 องศาเซลเซียสไม่ว่าจะเป็นกลางวันหรือกลางคืน สิ่งมีชีวิตจะอยู่อย่างธรรมชาติไม่ได้ เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 1970 นักบินอวกาศสามารถมองเห็นโลกจากยานอวกาศอะพอลโล 13 และบรรยายไว้ดังนี้

...สามารถมองเห็นโลกเราเท่าที่เป็นจริง คือเป็นก้อนวัตถุกลมเล็ก ๆ มีสีน้ำเงินล้วนสดดงาม ลอยแว้งคว้างอยู่ท่ามกลางความสงบเงียบ ก็คือการมองเห็นตัวเราเอง เกาะโดยล้อมรอบบนโลกนี้ด้วยกัน...³

¹"Journey into Space," Asia Magazine (18 November, 1984) : 24.

²กล้าหาญ ราชสีกันย์ (นามแฝง), "วิทยาศาสตร์ แห่งปี," วารสารทักษะ 46 (กุมภาพันธ์ 2526) : 26.

³แพทริคยัง, "การนับถอยหลังสำหรับอนาคตของอวกาศ," วารสารเสรีภาพ 25 : 1.

จากข้อความนี้ได้ข้อคิดว่า เป็นการระลึกถึงการเดินทางสู่อวกาศครั้งแรกของมนุษย์ และเป็นโอกาสแรกที่มีมนุษย์ได้มองกลับมายังดาวเคราะห์หรือโลกธาตุที่เป็นถิ่นฐานของตนเต็มดวง อย่างเต็มตา ค.ศ. 1969 องค์การนาซาได้ส่งยานลูนาโรโมดูลลงบนดวงจันทร์และ เอ็ดวิน เอ. แอลดริน จูเนียร์ ก็ก้าวจากยานโมดูลลงสู่พื้นผิวของดวงจันทร์¹ รายงานของ เขาก็คือพื้นผิวของดวงจันทร์เป็นหลุมหลายล้านหลุม ไม่มีน้ำ ไม่มีอากาศ ไม่มีสิ่งมีชีวิต แต่ดินหินที่มนุษย์อวกาศนำติดตัวมาซึ่งโลกด้วยนั้นถ้าเติมน้ำและอากาศแล้วก็สามารถปลูกพืชได้ ส่วนดาวพฤหัสบดีที่ใหญ่ที่สุดในระบบสุริยะนั้น ยานอวกาศวอยเอเจอร์ 1² ได้ถ่ายทอดรายละเอียด ลงมาว่ามีวงแหวนล้อมรอบไม่ชัดเจนนัก สิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ไม่ได้ เพราะพื้นผิวเป็นก้อนก๊าซใหญ่ เป็นชั้นหนามาก ลึกลงไปเป็นชั้นของก๊าซที่แข็งตัว ดาวเสาร์มีลักษณะของพื้นผิวเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นโอกาสที่จะมีมนุษย์อาศัยอยู่จึงเป็นศูนย์ ส่วนบริวารที่ใหญ่ที่สุดของดาวเสาร์คือ ดวงจันทร์ไทแทนัน เต็มไปด้วยบรรยากาศอันมืดครึ้ม นักวิทยาศาสตร์อวกาศทำการสำรวจว่า เมฆสีน้ำตาลนั้นจะประกอบด้วยอนุของสิ่งมีชีวิตหรือไม่ แต่ข้อมูลที่ได้นั้นมีความหวังน้อยมาก³

ดาวเคราะห์วงนอกในระบบสุริยะ 3 ดวง คือ ดาวยูเรนัส ดาวเนปจูน และ ดาวพลูโต อยู่ห่างไกลจากดวงอาทิตย์มาก เกินกว่าจะมีสิ่งมีชีวิตขึ้นตัวและสิ่งมีชีวิตชั้นสูง อาศัยอยู่ได้ สภาพพื้นผิวคล้ายคลึงกันคือเป็นก้อนก๊าซแข็งตัวไม่เหมาะกับการของสิ่งมีชีวิต แต่อย่างไรก็ตามนักวิทยาศาสตร์อวกาศก็ยังคงมีความพยายามในการศึกษาเรื่องนี้อยู่ ดังจะเห็น ได้จากการที่นักบินอวกาศยานกระสวยอวกาศโคลัมเบียนำเรือต้นไม้น้ำขนาดเล็กบรรจุเมล็ดพืช 96 ชนิด เช่นข้าวโอ๊ต ถั่วเขียว หน่อ ฯลฯ บรรจุไปในส่วนที่เล็กที่สุดของยานขึ้นไปด้วย เพื่อจะดูว่าในที่มีความโน้มถ่วงเป็นศูนย์นั้นจะมีผลต่อการผลิตผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นสารที่เป็นองค์ประกอบ ของเซลล์ของเนื้อไม้หรือไม่⁴

¹ วัริยะ สิริสิงห์, ดวงอาทิตย์และดาวเคราะห์ (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2527), หน้า 6.

² "Journey into Space," Asia Magazine (18 November 1984) : 24.

³ แพทริคยัง, การปล่อยห่อส่งสำหรับอนาคตของอวกาศ, วารสารเสรีภาพ 25 : 8.

⁴ "นักยักษ์สีน้ำตาล," วารสารทักษะ 37 (พฤษภาคม 2525) : 13.

ถ้าเรามาพิจารณาที่ดาวฤกษ์ซึ่งอยู่นอกระบบสุริยะว่าจะมีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่หรือไม่ ความลึกลับจะอยู่ที่ระยะทางอันไกลแสนไกลระหว่างดวงดาว ดาวฤกษ์ดวงที่อยู่ใกล้เราที่สุด เป็นระบบดาวฤกษ์ 3 ดวง ชื่ออัลฟา เซน เทอร์¹ อยู่ห่างไกลจากโลกถึง 4.3 ปีแสง คิดเป็น ระยะทางแล้วประมาณ 25 ล้านล้านไมล์ก็เดียว ยานอวกาศจะต้องใช้เวลาเดินทางถึง หนึ่งล้านปี จึงเป็นการยากมากที่จะทำการศึกษาลักษณะพื้นผิวของดาวฤกษ์ดังกล่าวว่า เหมาะกับการพัฒนาการของสิ่งมีชีวิตหรือไม่ เพราะยานอวกาศไม่สามารถจะเดินทางไปถึงได้

ย่อก็คิดเกี่ยวกับความรู้ทางจักรวาลวิทยาของพระพุทธเจ้าก็คือบางอย่างที่ได้ตรัสไว้ ก็ปรากฏจริง บางอย่างยังไม่ปรากฏแต่รักษาคำลัทธิก็ยัง เอาผิดอะไรไม่ได้เพราะยังทำการ ศึกษาค้นคว้าไปไม่ถึง การศึกษา การลบล้าง การค้นคว้ายังคงดำเนินต่อไป คำตอบ ใหม่ ๆ เหตุผลใหม่ ๆ ยังเกิดขึ้นเสมอมา

การวิเคราะห์เรื่องธรรมชาติและลักษณะชีวิตของ มนุษย์ พืช สัตว์

การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในยุคแรกเป็นไปอย่างง่าย ๆ ไม่ต้องดิ้นรนกับการดำรงชีวิต มากนัก แต่เอกลักษณ์อันเกิดจากการกระทำของมนุษย์จะทำให้ธรรมชาติวิบัติ มนุษย์จึงลำบาก ขึ้น ตัวอย่างเช่นเมื่อมนุษย์มีความสัมพันธ์ทางเพศแล้วก็รู้จักสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เริ่มกักตุน สะสมข้าวสารไว้กินเพื่อจะได้ไม่ต้องไปเก็บทุกวัน คือมนุษย์เริ่มวิตกถึงการดำรงชีวิตในวันข้างหน้า จนต้องวางแผนแบ่งที่ดินกันทำกิน ลักษณะการดำรงชีวิตของมนุษย์ค่อย ๆ ลำบากขึ้น และคัมภีร์ ลุตตันตปิฎกอธิบายว่าสาเหตุที่ธรรมชาติวิบัตินั้นเป็นผลจากอกุศลกรรมของมนุษย์ คือถือว่าเรื่องกรรม เป็นสาเหตุสำคัญที่สุดมีผลให้เกิดความเป็นไปต่าง ๆ ขึ้นในโลก ความจริงแล้วถ้าจะอธิบายว่าเป็น เพราะประชาชนมีมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติเริ่มขาดแคลนจึงต้องมีการกักตุน จะอธิบายในแง่ นี้ก็ยังคงมีความเป็นไปได้สูงพอสมควรถือว่ามิใช่เหตุผลอันมาสนับสนุนความเชื่อ

¹ ดร. ชัยวัฒน์ คูประตูล, เปิดโลกพิศวง (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2527), หน้า 12.

การมองมนุษย์ในแง่มุมต่าง ๆ นั้น เช่น หลักเบญจขันธ์ ก็สามารถมองได้ในแง่ วิเคราะห์ (Analysis) ว่าแยกเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ ส่วนหลักปรัชญาสังคมศึกษาใช้มองในแง่สังเคราะห์ (Synthesis) คือองค์ประกอบต่าง ๆ นั้นประกอบกันขึ้นโดยอาศัยซึ่งกันและกันอย่างไร และถ้าจะพิจารณามนุษย์ในแง่ทุกข์และวิธีแก้ทุกข์ก็ต้องใช้วิธี 4 ส่วนหลักไตรลักษณ์ นั้นพิจารณามนุษย์ในทรรศนะทั่วไปเหมือนกับสิ่งทั้งปวง และถ้าพิจารณาว่าความเสื่อมความเจริญนั้นขึ้นอยู่กับตัวมนุษย์เองก็ต้องใช้หลักการ และชีวิตมนุษย์ที่ประเสริฐที่สุด คือมนุษย์ผู้ประพฤติธรรม การที่พุทธศาสนาสอนว่ามนุษย์จำเป็นต้องมีศีล 5 เป็นพื้นฐานทางใจนั้นก็แสดงว่าศีลธรรมเป็นเรื่องสำคัญที่สุดในสังคม

ส่วนวันที่บรรยายถึงลักษณะชีวิตของสัตว์และพืชในสมัยวิฤตต้นตปิฏกนั้นไม่มากนัก แต่ถึงอย่างไรก็ให้ภาพลักษณะชีวิตของพืชและสัตว์ได้บ้าง สิ่งมีชีวิตทั้ง 2 อย่างนี้จัดเป็นสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิดกับมนุษย์มาก ให้ประโยชน์คือเป็นอาหารของมนุษย์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน สัตว์เป็นยานพาหนะ อร์ยวะต่าง ๆ ในร่างกาย เช่น ขน หนัง เขา ก็ล้วนเป็นประโยชน์ทั้งสิ้น ส่วนวันที่บรรยายถึงพืชและสัตว์นั้นส่วนใหญ่จะพบในชาดกต่าง ๆ และสถานที่ที่เป็นจุดศูนย์กลางคือป่าหิมพานต์ ในสมัยพุทธกาลนั้นทั้งพืชและสัตว์ได้รับความปลอดภัยมากกว่าในปัจจุบัน ทั้งนี้ก็เพราะว่าการตัดไม้ทำลายป่ายังไม่แพร่หลาย การล่าสัตว์คุกคามชีวิตสัตว์ก็ยังมีน้อย ส่วนวันที่บรรยายถึงป่าเขา สัตว์ พืช สิ่งพรรณนามีความอุดมสมบูรณ์ สวยงามน่ารื่นรมย์ บริสุทธิ์ และมีความปลอดภัย มีข้อที่พึงสังเกตจากพุทธประวัติว่าการดำเนินชีวิตของพระพุทธเจ้านั้นผูกพันอยู่กับป่าทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่นประสูติที่สวนลุมพินีวัน ตรัสรู้ใต้ต้นโพธิ์ที่พุทธคยา แล่งปฐมเทศนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน และปรินิพพานในท่ามกลางรุกขชาติ ณ สาลวโนทยาน ความจริงแล้วพระพุทธองค์อยู่ในวรรณกษัตริย์ แต่มีเวลาใช้ชีวิตในพระราชวังน้อยมาก และส่วนใหญ่ใช้ชีวิตในป่า จนถึงวันปรินิพพาน ในพุทธศาสน่าใช้ศัพท์คำว่า "อาราม" ศัพท์คำนี้ แปลว่า "สวน, อุทยาน" อธิบายขยายความได้ว่า "สวนที่มาแห่งความยินดี" และ "สวนเป็นที่รื่นรมย์"¹

¹ป. หลงสมบูรณ์(ร.อ.ประยูรย์ หลงสมบูรณ์), พจนานุกรม บาลี-ไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2519), หน้า 79.

โดยทั่ว ๆ ไปแล้วคำว่า "อาราม" นี้มักจะใช้เสริมกับชื่อของวัด อันเป็นที่ประดิษฐานของ พระพุทธรูป ที่พำนักของพระสงฆ์เพื่อการจารจรท่องเที่ยวธุดงค์ไป

เป็นที่ยอมรับกันว่าทั้งมนุษย์พืชสัตว์ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมเดียวกัน เช่น ธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งมีความจำเป็นเพื่อการมีชีวิตอยู่ พืชมีความหมายรวมถึงต้นไม้ เห็ด รา สำหรับ ตะไคร่น้ำ ตลอดจนพืชเล็ก ๆ ที่มองด้วยตาเปล่าไม่เห็น กล่าวกันว่าพืชในโลกเรามีอยู่ประมาณ 250,000 ชนิด¹ แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ พืชดอกและพืชไร้ดอก ส่วนประกอบที่สมบูรณ์ของพืชคือ ราก ลำต้น ใบ ดอก ผล และเมล็ด ในพืชผู้ตรพระพุทธรเจ้าก็ได้ตรัสถึงการจำแนกประเภทของพืชและการแพร่พันธุ์ไว้ พื้นดินเป็นสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นของพืช เพราะรากของต้นไม้จะอยู่ในดินยึดลำต้นให้คงอยู่ได้ และในขณะที่ต้นไม้ก็ได้อาหารจากดินด้วย พืชปรุงอาหารเองด้วยวิธีการสังเคราะห์แสง² ซึ่งหมายถึงการที่พืชดูดน้ำกินแล้วดูดคาร์บอนไดออกไซด์ออกจากอากาศ มาสร้างเป็นแป้งและน้ำตาลโดยอาศัยคลอโรฟิลล์สีเขียวที่มีอยู่ในพืช และความร้อนจากแสงแดดมาช่วยเหลือ เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าการสังเคราะห์แสงหรือการปรุงอาหารของพืชก็อาศัยดิน น้ำ ลม ไฟ และมีข้อที่น่าสังเกตว่าถ้าต้นไม้ส่องต้นเคียงคู่กันแล้วทั้งสองต้นนั้นจะพยายามแข่งความสูงซึ่งกันและกัน ถือเป็นสัญชาตญาณทางชีววิทยาอย่างหนึ่งของพืชที่จะแย่งกันรับแสงแดดเพื่อการสังเคราะห์แสง พุทธศาสนานั้นถือว่าพืชมีชีวิตแต่ไม่มีวิญญาณ

สำหรับสัตว์นั้นพระพุทธรเจ้าได้ตรัสไว้ในอหิสฺฐวรา "สัตว์สี่อัยคฺลานทังหลายคือ งู แมลงปอง จะเข็บ แมงมุม หนู ล้วนมีประมาณ"³ นักชีววิทยากล่าวว่าโดยประมาณแล้วสัตว์

¹ เกษม ศรีพงษ์, จรุณ ลูยะพัฒน์ และ เบญจรัตน์ อภิชาตนาทนนท์, ชีววิทยาแผนใหม่ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรบรรณกิจ, 2522), 1 : 77.

² "Photosynthesis," The Universal Illustrated Encyclopedia (New York : Banner Press Inc ., 1978), p. 681-682.

³ อ. จตุก. 21/67/83.

ในโลกมีมากกว่า 1 ล้านชนิด เป็นสัตว์ประเภทแมลงมากที่สุดคือประมาณมากกว่า 7 แสนชนิด¹ สัตว์ต้องการองค์ประกอบเพื่อที่จะมีชีวิตอยู่เหมือนกับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เช่นต้องการอาหาร ต้องการน้ำ ต้องการอากาศหายใจ ต้องการความอบอุ่น ต้องการการสืบพันธุ์ ธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ยังมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของสัตว์ ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถูกยอมรับว่าสัตว์มีการเวียนว่ายตายเกิดดังที่มีเล่าไว้หลายแห่งในชาดกต่าง ๆ และมนุษย์กับสัตว์เดรัจฉานต่างกันตรงที่มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ มีปัญญาที่จะคิดและไตร่ตรอง

วิชาชีววิทยาอธิบายว่ามนุษย์ พืช สัตว์ มีส่วนที่เหมือนกันอีกอย่างหนึ่งคือตกอยู่ใต้อิทธิพลของพันธุกรรม สิ่งมีชีวิตต้องสืบพันธุ์ได้เพื่อดำรงเผ่าพันธุ์ให้สืบเนื่องมีอยู่ต่อไป และสามารถผลิตลูกหลานออกมาได้อย่างแม่นยำที่สุด มีการถ่ายทอดลักษณะต่าง ๆ จากพ่อแม่ไปยังลูกหลานที่เกิด หน่วยสำคัญที่สุดภายใต้เซลล์ของสิ่งมีชีวิตที่สามารถถ่ายทอดลักษณะต่าง ๆ จากพ่อแม่ไปยังลูกหลานได้คือ Gene ซึ่งตั้งอยู่บนโครโมโซม² พันธุกรรมของมนุษย์จะเป็นส่วนผสมของจิตวิทยาและสรีรวิทยาของมนุษย์ซึ่งมีแบบฉบับอย่างกว้าง ๆ แต่มีความแน่นอนอยู่ใน Gene ดังนั้นจึงถือว่า Gene เป็นสิ่งลึกลับซับซ้อนและได้รับการออกแบบอย่างมหัศจรรย์อยู่ในเซลล์สืบพันธุ์ของมนุษย์ Gene แต่ละอันมีลักษณะอันหนึ่งหรือมากกว่าอาศัยอยู่ได้และเมื่อ Gene ไปที่ไหนก็จะพาเอาลักษณะนั้นไปด้วย กระบวนการพันธุกรรมคัดสรรลักษณะต่าง ๆ ของบุคคลแต่ละคนเข้าไว้ด้วยกัน ด้วยวิธีพิเศษพิสดารเป็นอย่างยิ่ง การสลับเปลี่ยนระหว่าง Gene ของพ่อแม่จัดเป็นวิธีที่พิสดารมาก ซึ่งทำให้ลูกมีลักษณะบางอย่าง เหมือนทั้งทางพ่อและแม่ นั่นแหละคือพันธุกรรม พ่อแม่เป็นอย่างไร ลูกก็เป็นเช่นนั้น ลูกไก่เกิดมาก็ต้องเป็นไก่ เมล็ดข้าวโพดเกิดมาก็ต้องเป็นข้าวโพด พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในมหาตัมหาสังขยสูตรว่ามนุษย์เกิดจากมนุษย์ด้วยกัน แต่พระพุทธคำล้นมาได้อธิบายในแง่พันธุกรรมอย่างชีววิทยา แต่ชี้แจงว่าการเกิดของมนุษย์เป็นไปอย่างเหมาะสมตามกรรมคัดสรรหรือเป็นไปตามกรรมของตน

¹"Insects." The Universal Illustrated Encyclopedia, p.460-461.

²"Heredity," The Universal Illustrated Encyclopedia, p. 420 -

มนุษย์ สัตว์ พืช ตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิเป็นอินทรีย์ขึ้นมาจนถึงความแตกดับของชีวิตต่างก็ตกอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมเดียวกัน เช่น อาหาร อากาศ แสงสว่าง ความเย็น ความร้อน น้ำและไอน้ำ ความกดดันของอากาศ สิ่งแวดล้อมเหล่านี้ให้ผลแก่การเจริญเติบโตให้พลังงานแก่ร่างกายมีส่วนส่งเสริมและกีดทานพันธุกรรม ตัวอย่างเช่น ต้นตาลกับต้นผักชีต่างก็มีการเจริญเติบโตถึงขนาดหนึ่งตามพันธุของมัน แต่ถ้ามันอยู่ในดินฟ้าอากาศไม่เหมาะสมต่ออาหารไม่เพียงพอมีแมลงศัตรูพืชเบียดเบียนต้นไม้ก็อาจเล็กลงได้ มนุษย์ก็เช่นเดียวกันถ้าพ่อแม่แข็งแรงสติปัญญาเฉลียวฉลาด แต่ถ้าถูกไม่อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่เอื้อในการเจริญเติบโต ก็อาจจะมีร่างกายอ่อนแอและสติปัญญาไม่เท่าที่ควร นั่นก็คือตัวอย่างของอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ถ้าพันธุกรรมดีสิ่งแวดล้อมไม่ดี สิ่งแวดล้อมก็กีดทานพันธุกรรมให้ไม่ดีลงไปอีก

หนึ่งในสัมพันธสัมพันธ์ที่ปรากฏนั้นก็ไม่ได้ละเลยการมองโลกในแง่จิตวิสัย (Subjective) เสียทีเดียว เพราะมีการมองโลกอีกแบบหนึ่งของพุทธปรัชญาก็คือการอธิบายความสัมพันธ์ของโลกกับการมีอยู่ของมนุษย์ มีกล่าวไว้ในสัมพันธสูตรที่ 4 โรหิตัสส์สูตรที่ 1 และ เหมวตสูตร มีรายละเอียดว่า เราสามารถรับรู้การมีอยู่ของโลกภายนอกโดยอาศัยอายตนะภายในและภายนอกทั้ง 6 คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อันคู่กับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะตามลำดับในการรับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เป็นการอธิบายว่าโลกสัมพันธ์กับการมีอยู่ของมนุษย์โลกมีขึ้น เกิดขึ้น ด้วยการรับรู้ทางอายตนะถ้าตัวเราดับโลกก็ดับ เราไม่สามารถรู้ได้ว่าโลกของคนอื่นเป็นอย่างไร ถ้าเราตื่นขึ้น การปรากฏตัวเราก็พร้อม ๆ กับการเกิดของโลก การกล่าวเช่นนี้คล้ายคลึงกับแนวความคิดของนักปรัชญาตะวันตกคือความคิดของเดวิดฮิวม์ ซึ่งเขากล่าวไว้ว่า "โลกมีอยู่หรือไม่มีอยู่ขึ้นอยู่กับตัวเรา"¹ โดยทั่วไปแล้วความหมายของชีวิตมนุษย์จะอยู่ที่ชีวิตในทางปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตประจำวันซึ่งได้แก่การติดต่อเกี่ยวข้องกับโลก และชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับโลกภายนอกนี้ก็ต้องอาศัยอายตนะภายใน และภายนอกทั้ง 6 นั้นเอง

¹ จุฑาทิพย์ อุมะวชิณี, ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, 2524), หน้า 83.

การวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องสังสารวัฏ

คำสอนเรื่องกรรมเห็นสัมพันธ์กับเรื่องสังสารวัฏ พุทธปรัชญาได้อธิบาย

ไว้ว่าการเกิดการตายขึ้นอยู่กับเหตุและปัจจัยเป็นสำคัญ ปัจจัยทั้ง 3 ประการ ของการเกิดก็ย่อมจะมีขึ้นก็คือ กรรมดี กรรมชั่ว เปรียบเสมือนเนืองนา วิญญาณเป็นหน่อพืชแห่งชีวิต ทุกอย่างเกิดจากใจและทุกอย่างเกิดจากวิญญาณ วิญญาณเหมือนต้นไม้ตัดกิ่งใบแล้วต้นยังอยู่ ตัดหาเป็นยางเหนียวในพืช¹ ถ้าครบทั้ง 3 นี้ คือ กรรม กิเลส วิญญาณ การเกิดก็มีอยู่ตราบนั้น แต่ถ้าปัจจัยทั้ง 3 หหมดไป การเกิดก็ยุติอยู่เกิดไม่มี ตัวอย่างเช่นผู้ที่บรรลุเป็นพระอรหันต์ พระพุทธคำสอนาเชื่อในสังสารวัฏคือการเวียนว่ายตายเกิดในชาติภพต่าง ๆ มากมาย ความเชื่อนี้ตรงกับความเชื่อของคำสอนพราหมณ์ ฮินดูสามารถสืบย้อนไปถึงสมัยพระเวทได้ ส่วนที่ตรงกันคือ ทั้งสองคำสอนยอมรับกรรมเป็นสาเหตุสำคัญทำให้มีการเวียนว่ายตายเกิดในชาติภพต่าง ๆ ส่วนที่ต่างกันคือคำสอนพราหมณ์ยึดถึงต้นกำเนิดของจักรวาลและสรรพสิ่งว่ามาจากพระเจ้าผู้สร้าง² คือพระพรหมหรือพรหมัน แต่พุทธคำสอนาไม่ยืนยันในเรื่องนี้ เพียงแต่กล่าวเป็นกลาง ๆ ว่าสังสารวัฏ กำหนดเบื้องต้นเบื้องปลายมิได้ คำสอนพราหมณ์ยึดถือว่าในที่สุดแห่งการเวียนว่ายตายเกิดมนุษย์จะรวมเข้า เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพระเจ้าผู้สร้างนิรันดร³ แต่พุทธปรัชญาบอกว่าเมื่อบุคคลตรัสรู้ริบสังสแล้วหมายถึง การเข้าถึงสัจธรรมก็ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป นรกสวรรค์ ในพระพุทธคำสอนาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังสารวัฏ ชีวิตที่เดินทางในสังสารวัฏเปลี่ยนแปลงได้มีขึ้นมีลง หากนรกถ้ามีกรรมดีก็ไปสู่อิถินสวรรค์ หากสวรรค์มาอุปติเป็นมนุษย์ ถ้ามนุษย์จะไปสู่อิถินเป็นพรหมก็ต้องบำเพ็ญทานสมาบัติ นรก-สวรรค์จึงเป็นส่วนที่หมุนเวียนและเป็นเรื่องชั่วคราว ไม่ใช่จุดหมายปลายทางนิรันดร

¹ อ. ตก. 20/516.

² Paul Dreussen, The Philosophy of the Upanishads (Delhi : Oriental Publishers, 1972), p. 180.

³ Ibid., p. 181.

การวิเคราะห์เรื่อง ภูมิ นรก สวรรค์

เรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่งในศักราชกาลวิทยาตามคัมภีร์ลุตตันตปิฎกก็คือเรื่อง ภูมิ นรก สวรรค์ ซึ่งเป็นเรื่องค่อนข้างยาก ปัญหาที่ขบถตามกันมากก็คือมีจริงหรือไม่ จึงเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนจะต้องทำความเข้าใจให้แจ่มแจ้ง ก็จะได้ชื่อว่านับถือศาสนาอย่างมีเหตุผลใช้การพิจารณาครอบรอบ และไม่ต้องทำให้เกิดความสงสัยบ่อย ๆ ในคำสอนที่ตนนับถือว่ามีเหตุผลหรือไม่เพียงไร การแบ่ง ภูมิต่าง ๆ นั้นมีกล่าวไว้อย่างชัดเจน และกล่าวยืนยันไว้มากพอสมควรในคัมภีร์ลุตตันตปิฎก มีการจำแนกสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ใน ภูมิต่าง ๆ แบ่งบอกชั้นและฐานะไว้อย่างละเอียดโดยแบ่งเป็นมนุษย์โลก เทวโลก พรหมโลก สิ่งมีชีวิตที่กล่าวมานี้มีทั้งมองเห็นได้ และไม่สามารถมองเห็นได้ เป็นสิ่งที่อยู่เหนือวิสัยการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสธรรมดาที่มี ส่วนวนที่พบบ่อยครั้งคือพระพุทธรูปเจ้าตราบลเป็นภาษาบาลีว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตกก็จะเข้าถึงอบาย ทุกข์ วิบัติตนรก หรือตรัสว่าเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตกก็จะเข้าถึงลุตติ โลก สวรรค์ในแง่นี้เป็นเพียงการเอ่ยถึง เรื่องของการทำดี การทำชั่วในปัจจุบันชาติว่าตายแล้วจะไปเกิดในสวรรค์หรือนรกนั่นเอง

เครื่องมือที่จะพิสูจน์ว่าภพภูมิต่าง ๆ มีหรือไม่คืออภิญา 5 ถือว่าเป็นความรู้ความสามารถพิเศษยอดเยี่ยมประการหนึ่ง ประกอบด้วย

- 1) อิทริวิธี คือ แล่ตงปาฎิหารย์ได้
- 2) กิพยสังกะ คือ ตากิพย
- 3) กิพยโลต คือ บุทิพย
- 4) เจโตปริยญาณ คือกำหนดรู้ วาระของจิตความคิดของผู้อื่นได้
- 5) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือระลึกชาติตนหลังได้¹

¹ สัมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาค ประเลทที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525), หน้า 69.

อภิธัญญา 5 อย่างนี้มีผู้ทำได้แต่ก่อนพุทธกาลไม่เกี่ยวกับการ เกิดของพุทธคำสอนา ตัวอย่าง เช่น พวกฤๅษีภายนอกพระพุทธศาสนาที่ได้อภิธัญญาสำเร็จแล้วได้แสดงหลักการ เรื่อง ภูมิ นรก สวรรค์ ตามที่เขารู้ได้ด้วยทิพย์ศกขุญาณ และอภิธัญญาก็มิใช่วัตถุประล่งค์หลักของการอบรมจิต เจริญภาวนา ทำสมาธิในพุทธศาสนา แต่ถือว่าเป็นผลพลอยได้ของการทำสมาธิ และ ทิพย์ศกขุติ เจโตปริยญาณกิติ ปุพเพทิวาล้านุสสังคยานกิติ ทั้ง 3 อย่างนี้ถือกันว่าเป็นบ่อเกิดของ ศักยภาพวิทยาบางเรื่อง

การตีความเรื่อง นรก สวรรค์ ของนักปราชญ์ไทยบางท่าน

ทรงคณะของพระราชาธรรมนิ

พระราชาธรรมนิได้แสดงแง่คิดไว้ในหนังสือ "นรก สวรรค์ ในพระไตรปิฎก" ว่า นรก สวรรค์ ในพุทธคำสอนามีด้วยกัน 3 ระดับ

1. นรก-สวรรค์ ที่มีตามตัวอักษร บ่งบอกไว้ในพระไตรปิฎกมีลักษณะที่กล่าวโดย ห้วน ๆ ไปได้ ถ้ามนุษย์ตายไปได้รับผลกรรมดีก็ถือว่าไปสวรรค์ ถ้าได้รับผลกรรมชั่วก็ถือว่า ไปนรก ส่วนนรกที่กล่าวถึงนรกมีอยู่ในเทวทูตสุตตรและพาลลภักติสูตรเป็นส่วนใหญ่ มีการกล่าว ถึงชื่อขุมนรกต่าง ๆ และเน้นที่วิธีการลงโทษในนรกด้วยวิธีต่างกัน นรกแต่ละขุมไม่ได้บอก ลักษณะที่ตั้งในทางภูมิศาสตร์ ไม่มีกล่าวถึงเบื้องบนเบื้องล่าง รายละเอียดที่มีอยู่ก็คือ ใครทำกรรมอะไรไว้จะได้รับโทษทัณฑ์ชนิดใด ส่วนนรกที่บรรยายถึงสวรรค์ก็เช่นเดียวกัน มี กล่าวถึงไม่มากไม่บอกลักษณะทางภูมิศาสตร์ แต่เน้นถึงสาเหตุที่จะไปสู่นรกสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ว่า ถ้าบุคคลทำทาน รักษาศีล 8 อย่างสม่ำเสมอและตั้งความปรารถนาจะไปสู่นรกสวรรค์ ก็อาจจะประสบผลสำเร็จดังใจได้ ท่านได้กล่าวไว้ในตอนท้ายว่าถ้าเป็นนรก สวรรค์ที่บรรยาย ในชั้นนรกรตถาหรือคัมภีร์รอง ๆ ลงไปก็จะมีกรรมแต่งให้วิจิตรพิสดาร และในบางครั้ง ก็มีอิทธิพลแนวความคิดของพราหมณ์ ฮินดูพหุสวดลง เข้ามาก็มีในคัมภีร์ชั้นรอง ๆ เหล่านี้ และ ถ้าเป็นความคิดสายพราหมณ์ ฮินดูแล้วจักรวาลวิทยาของเขาจะมีลักษณะเป็นระบบ บ่งบอก ลักษณะทางภูมิศาสตร์ไว้อย่างชัดเจน

2. ระดับที่ยอมรับว่านรกสวรรค์เป็นเรื่องของระดับจิตใจอธิบายไว้ว่า การไปนรก สวรรค์ในชาติหน้านั้นสืบเนื่องไปจากปัจจุบันชาติ เมื่อเวลาดับจิตนั้นถ้า ระดับจิตของเราเป็นนรก

ก็ไปนรก ถ้าระดับจิตเป็นสวรรค์ก็ไปสวรรค์ สืบเนื่องมาจากการทำความดี ความชั่วในการดำเนิชีวิตประจำวัน ในช่วงชีวิตหนึ่งนั้นเป็นระยะเวลายาวนานในการละสมุฏกัลการณและอภุคัลการณ ระดับจิตของเราอยู่แคไหน เวลาดับจิตมันก็จะอยู่ในระดับนั้น อาจจะมีกรณียกเว้นว่าถ้าสร้างอภุคัลการณมามากแต่เวลาจะดับจิตก็คิดถึงสิ่งที่ดีก็ไปเกิดในที่ดีได้ จะเข้าไปเช่นนั้นระยะหนึ่ง เมื่อหมดอภุคัลการณก็จะต้องไปอุปติในภูมิอื่นเพื่อแล้วอภุคัลการณอีก หรือกรณียกเว้นว่าสร้างอภุคัลการณมามากแต่เวลาดับจิตเกิดจิตแค่รำหมอง ระดับจิตตกลงไปเกิดในที่ต่ำสักระยะหนึ่งแล้วจึงจะไปอุปติในภูมิใหม่เพื่อแล้วอภุคัลการณต่อไป พระราชวรมณีได้แสดงแง่คิดไว้ในตอนท้ายว่าถ้าการไปเกิดขึ้นอยู่กับระดับจิตอย่างนี้แล้วก็หมายความว่าเราพร้อมจะไปนรก สวรรค์ ได้ตั้งแต่ปัจจุบัน และท่านเรียกว่าสวรรค์ในอกนรกในใจ

3. ระดับที่ยอมรับว่านรก สวรรค์ ปปรุงแต่งด้วยอายตนะของมนุษย์ เป็นนรกสวรรค์ที่ควบคุมได้ในชีวิตประจำวันขึ้นอยู่กับ การสร้างจิตใจของตัวเอง ถ้าหากว่าบุคคลใดจิตใจมีภูมิธรรมที่สร้างอภุคัลไว้มากก็ทำให้จิตใจอึมเิบเป็นสุข มองโลกในแง่ดีเป็นการสร้างสวรรค์ให้กับตนเอง ถ้าบุคคลสร้างที่ภูมิของจิตโดยการละสมุฏกิเลสไว้มากจิตใจก็แค่รำหมองเป็นการสร้างนรกให้กับตนเอง พุทธคำสั่งนำซึ่งสอนให้คนยกระดับของจิตด้วยการมีเมตตา เสียสละ มีความซื่อสัตย์ ให้เสียกิเลสคือความโลภ โกรธ หลง พระราชวรมณีได้ยกตัวอย่างข้อความในพระไตรปิฎกเล่มที่ 18 ข้อ 214 หน้า 158 กล่าวถึง ฉฬลัายตนิณนรกคือนรกที่เกิดพร้อมกับการที่อินทรีย์หรืออายตนะ คือ ชู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้รับรู้แต่สิ่งที่ไม่น่าพอใจ เป็นการรับอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา และฉฬลัายตนิณนรก สวรรค์ หมายถึงสวรรค์ที่เกิดจากอินทรีย์หรืออายตนะ รับรู้สิ่งที่ดีและพอใจคือรับอารมณ์ที่น่าปรารถนา ถ้าเราสร้างความรู้สึกที่ดีก็เป็นสวรรค์

พระราชวรมณีได้สรุปในตอนท้ายว่าแนวคิดในประเด็นที่หนึ่งเป็นการคิดตามการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า¹ เพราะเมื่อท่านตรัสรู้แล้วก็ทรงสอนประชาชนด้วยปัญญาอย่างยิ่ง ครั้นครั้น

¹พระราชวรมณี, นรก-สวรรค์ในพระไตรปิฎก (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาปรัชญาและคำสอน, วิทยาลัยครูสวนดุสิต, 2524), หน้า 6.

เกิดเป็นพื้นฐานและรับการเผยแพร่ความรู้นี้ เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติตน การตรัสสอน เรื่องนรก ลัทธิมีความสัมพันธ์กับกรรมดี กรรมชั่ว กุศล อกุศล จัดได้ว่าเป็นหลักฐาน ที่มีเหตุผลพอสมควรสำหรับเป็นพื้นฐานของความคิดความเชื่อ

ทรรศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ

ท่านพุทธทาสภิกขุตีความนรก ลัทธิ เป็นภาษารวมและกล่าวยืนยัน ความคิดนี้ ท่านเรียกนรก ลัทธิ ทางกายภาพว่าเป็นนรกลัทธิภาษาคนซึ่งจัดเป็นแนวความคิดดั้งเดิม และท่านก็ยังไม่ได้ยกเลิกความคิดเก่านี้

การวิจารณ์ข้อ 4 ในลักษณะภาษารวมพอสรุปความได้ว่า นรกหมายถึงความ ร้อนใจ สัตว์เดรัจฉานคือความโง่ เปรตคือความหิว อสุรกายคือความกลัว เมื่อใดที่ มนุษย์จะบังเกิดความร้อนใจก็เป็นสัตว์นรก ถ้าบอกว่าใครเหมือนสัตว์เดรัจฉานก็เหมือนว่า ควาย ตามทุ่งนา และเมื่อใดที่มีการบอกเล่าถึง เปรตก็มักจะคิดถึง ความหิว ผอมโซ ปากเท่ารู เข็มทองเท่าภูเขาอะไรทำนองนั้น ถ้าพูดถึงอสุรกายก็คือผีชนิดหนึ่งที่ไม่ชอบแสดงตัว ให้ใครเห็นเหมือนกับมีความขลาดอยู่ตลอดเวลา¹

ท่านพุทธทาสภิกขุตีความลัทธิว่า เป็นการจัดระดับความลุ่มลึกในรูปแบบหนึ่ง เริ่มต้น ด้วยความลุ่มลึกหยาบที่เรียกว่ากามาจร เช่นความลุ่มใน เรื่องเพศ ขึ้นต่อไปเป็นความลุ่ม ละเหยียดขึ้นคือรูปาวจร ถือเป็นความลุ่มรูปธรรมบริสุทธิ์ที่ไม่เกี่ยวกับกาม เช่นความลุ่ม เกิดจาก สมาริ อุปมา เหมือนบุคคลที่บุษยาภรรยาสมบัติเป็นรูปธรรมที่ไม่เกี่ยวกับกายคือละอายขึ้น เล็กน้อย ส่วนอรุปาวจรก็เป็นความลุ่มสูงขึ้นไปอีกไม่มีรูปเป็น เรื่องของนามธรรม โดยเปรียบเทียบว่า เป็นเกียรติยศชื่อเสียงบุญกุศลอะไรก็ได้ ในช่วงชีวิตหนึ่งของบุคคลอาจลุ่มหลงในความลุ่มต่าง ระดับต่างเวลา วนเวียนกันไปและมีข้อที่พึงสัง เกตจากพระไตรปิฎกว่า เทวดาก็ยังมีกิเลส

¹ พุทธทาสภิกขุ, นรกกับลัทธิ (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์พระนคร, 2526), หน้า 14-15.

คือความโลภ โกรธ หลง พรหมก็มีกิเลสคือหลงในตัวเองว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ อลัญญีสัตว์มีแต่
 กายไม่มีจิตอุปมาเหมือนมนุษย์บางครั้งยึดมั่นในร่างกายว่ามีอยู่ ไม่สนใจ เรื่องของจิตใจ
 ส่วนรูปพรหมมีแต่จิตไม่มีร่างกายนั้นน่าจะ เป็นปมต้อยมากกว่า เพราะจินตนาการไม่ได้เลย
 ประเด็นสุดท้ายเป็นการยอมรับ เรื่องนรกสวรรค์ของมนุษย์อยู่ที่อายตนะ 6 ถือเป็น
 การตีความตามภาษาธรรมอีกครั้งหนึ่ง เป็นการประยุกต์ที่มีประโยชน์ต่อตนเองและสังคม
 บุคคลสามารถควบคุมนรกสวรรค์ของตนเองได้ รายละเอียดเรื่องนรกสวรรค์ที่ยืนยันอยู่กับ
 อายตนะ 6 นั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับคำอธิบายของพระราชวรมุนี และท่านพุทธทาส เรียกว่า
 "สวรรค์นอก นรกในใจ"

ทรรศนะของอาจารย์เสถียร โพรหมินทะ

อาจารย์เสถียรได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ เรื่องภูมิไว้ในหนังสือ
 "ตอบปัญหาพระธรรมทูต" โดยกล่าวยืนยันว่าพระพุทธเจ้าได้สอนเรื่อง ภูมิ นรก สวรรค์
 ไว้ 3 ประการ คือ

1. นรกสวรรค์ที่เป็นโลกจริง ๆ
2. นรกสวรรค์ที่ยืนยันอยู่กับอายตนะเป็นประเภทของอารมณ์
3. นรกสวรรค์ที่นิยามเอาจากสิ่งแวดล้อม

ในประเด็นที่ 1 ท่านแสดงแง่คิดไว้น่าสนใจและเป็นแนวคิดที่แปลกออกไป ส่วน
 ประเด็นที่ 2, 3 มีส่วนคล้ายคลึงกับแนวคิดของพระราชวรมุนีและท่านพุทธทาสภิกขุ เพราะ
 ฉะนั้นจะกล่าวถึงรายละเอียดในประเด็น 1 ดังนี้คือ อาจารย์เสถียรได้ให้ข้อสันนิษฐานว่า
 นรกสวรรค์ในพุทธคำสอนน่าจะเป็นดวงดาวดวงหนึ่งในจักรวาลหนึ่ง อยู่ในห้วงอวกาศนี้
 คือเป็นโลกหนึ่งที่มีอุณหภูมิต่ำ อาหาร สิ่งแวดล้อม มีธรรมชาติแตกต่างกันไป ท่านยืนยันว่า
 ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ได้รับรองแล้วว่าดวงดาวหรือโลกธาตุที่ต่างจากโลกเรา และ
 ดวงดาวเหล่านี้อาจมีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่¹ อาจเป็นไปได้ว่าโลกธาตุอื่นอาจมีสิ่งมีชีวิตประณีต

¹ เสถียร โพรหมินทะ, ตอบปัญหาพระธรรมทูต (กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษา
 มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2528) หน้า 37.

ผู้ชมดีกว่าโลกเราเหมือนกับสวรรค์ ในขณะที่เดียวกันก็มีโลกธาตุอื่นที่มีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ด้วยความยากลำบากผิดเคืองยิ่งกว่าคนที่ลำบากที่สุดในโลกเรา ซึ่งเราเรียกว่านรก และ วัตถุสิ่งสาร ไม่น่ามีอยู่จำกัดเฉพาะในโลกเราเพียงโลกเดียว ถ้าระบบสุริยจักรวาลมีดวงดาวจำนวนมากจนนับไม่ถ้วน ในอีกที่อื่น ๆ ดวงดาวอื่น ๆ ก็น่าจะมีมนุษย์อาศัยอยู่ด้วย ท่านได้กล่าวป้องกันความคิดของท่านในตอนท้ายว่า ถ้ามีการโต้แย้งว่าวิทยาศาสตร์ยังไม่พิสูจน์ไม่ได้ เราก็ไม่มีสิทธิ์จะพูดว่าไม่จริงเพราะความเจริญทางวิทยาศาสตร์ยังไม่ถึงจุดจบ การค้นคว้า ยังมีอยู่การศึกษาอวกาศยังคงดำเนินไป และท่านได้กล่าวตลกร้ายในท้ายที่สุดว่านักวิทยาศาสตร์ที่ได้ไม่ควรจะด่วนปฏิเสธ เรื่องนรกสวรรค์ แต่ควรจะพูดอย่างยุติธรรมว่าบาง เรื่องความรู้ทางวิทยาศาสตร์ยังค้นคว้าไปไม่ถึงจะถูกตั้งชื่อว่า

แนวคิดที่มีเพิ่มเติมในการตอบปัญหาพระธรรมทูตที่น่าสนใจคือ การเล่าถึงความแตกต่างของมาตราเวลาระหว่างสวรรค์และโลกมนุษย์ โดยตั้งข้อสังเกตว่าเวลาในโลกมนุษย์นั้นกำหนดจากระยะเวลาที่โลกหมุนรอบตัวเอง 1 รอบเท่ากับ 1 วัน 1 คืน และโลกโคจรรอบดวงอาทิตย์ 1 รอบ เท่ากับเวลา 1 ปี แต่โลกธาตุบางโลกหรือดาวเคราะห์บางดวง หมุนรอบตัวเอง 1 รอบ กินเวลานานกว่า 20 วันก็มี ตัวอย่างเช่นดาวพฤหัสบดีใหญ่กว่าโลกเราหลายเท่าอยู่ในสุริยจักรวาลหมุนรอบตัวเอง 1 รอบกินเวลาหลายวัน เพราะฉะนั้นถ้าดาวพฤหัสบดีมีมนุษย์อาศัยอยู่ มนุษย์ที่นั่นจะอายุยืนเป็นพิเศษเพราะ 1 วันของดวงดาวดวงนี้เท่ากับหลายวันในโลกเรา และถ้ามีมนุษย์ที่ดาวดวงนั้นจริงก็ต้องอายุยืนเป็นพิเศษกว่ามนุษย์ในโลกเรา และปีหนึ่งก็ต้องนานมาก การกำหนดกาลเวลาอายุของสัตว์โลกนั้น กำหนดตามการหมุนเวียนของโลกธาตุหรือดาวเคราะห์ และจักรวาลไม่ได้มีจักรวาลเดียว นอกจากสุริย จักรวาลแล้วยังมีจักรวาลอื่น ๆ อีก และดาวนพเคราะห์หรือโลกธาตุก็มีมากจนนับไม่ถ้วน เพราะฉะนั้น เรื่องการกาลเวลาย่อมมีความแตกต่างเกิดขึ้น

ทรงคัมภีร์ของอาจารย์สุชีพ ปุณฺณานุกาภ

อาจารย์สุชีพ ปุณฺณานุกาภได้แสดงข้อคิดไว้ในหนังสือนรกสวรรค์

ฉจริงหรือไม่ โดยอธิบายเรื่องนรก สวรรค์ไว้ 3 ลำดับคือ

1. นรก ลัทธิในจิตใจของเราเอง
2. นรกลัทธิในโลกปัจจุบัน
3. นรกลัทธิที่มองเห็นไม่ได้ด้วยตา เป็น เรื่องของอีกโลกหนึ่ง

ต่างหาก¹

แนวความคิดในข้อ 1 และข้อ 2 มีส่วนคล้ายคลึงกับทฤษฎีของพระราชาธรรมและท่านพุทธทาสภิกขุแต่ในประเด็นที่ 3 นั้นท่านอาจารย์สุชีพได้แสดงแนวคิดที่น่าสนใจดังนี้คือ นรกลัทธิที่มองเห็นไม่ได้ด้วยตานั้นมีฝ่ายที่บอกว่าไม่เชื่อเรื่องนี้ เหตุผลที่ไม่เชื่อเพราะว่า เป็นเรื่องที่เรายังไม่รู้ ไม่เห็น ไม่ปรากฏ นำมาแสดงไม่ได้แล้วสรุปว่า เรื่องนี้ เหตุการณ์นี้ไม่มี การวินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ อ่างความไม่รู้ไม่เห็นมาเป็นเหตุผลแล้วเราจะสรุปอะไรไม่ได้เลย ท่านอุปมาว่าเหมือนคนที่ละเมิดกฎหมายแล้วอ้างว่าไม่รู้กฎหมายเป็นข้ออ้างที่ไม่มีน้ำหนัก ข้อวินิจฉัยต่าง ๆ จำเป็นต้องตั้งอยู่บนหลักเหตุผล จะอ้างความไม่รู้ไม่ได้ ถึงจะไม่ใช่ความรู้แบบประสาทประมาณก็ตามแต่ก็ยัง เป็นความรู้ที่ประกอบด้วยเหตุผลอยู่ดี ในข้อที่ว่านำมาแสดงให้ดูไม่ได้นั้นถ้าลัทธิลัทธิคนละโลกกับเราก็คงจะเป็นการถูกต้องที่นำมาให้ดูไม่ได้เหมือนการซ่อนเรื่องภูเขาหิมะ ถ้าเราไม่เชื่อว่ามิถุเขาหิมะมี เพราะเราไม่เคยเห็น แต่ก็ไม่ใ้ใครสามารถนำภูเขาหิมะมาแสดงแก่เราได้ แล้วจะสรุปว่าภูเขาหิมะมีตามข้ออ้างของผู้ไม่เชื่อนั้นย่อมไม่ได้

การที่จะรู้เห็นนรกลัทธิได้นั้นต้องใช้ทฤษฎี ผู้ที่จะมีทฤษฎีได้ต้องอาศัยการฝึกหัดอบรมและอาศัยเวลาถึงจะสามารถรู้เห็นได้ ในตอนท้ายอาจารย์สุชีพกล่าวว่าความกิดทางดาราศาสตร์ก็ช่วยคลี่คลายปัญหานี้ได้ แล้วท่านผู้เขียนได้เสนอเหตุผลคล้ายคลึงกับเหตุผลของอาจารย์เล็เดียร์ โพรเนินทะ นั่นก็คือการมีทฤษฎีว่านรกลัทธิจะเป็นดาวเคราะห์ดวงอื่น ๆ ที่อยู่ับไม่ถ่วง แต่สังเกตชะฮิตความเป็นอยู่ของผู้ที่อาศัยอยู่ในโลกธาตุ ดาวเคราะห์นั้น ๆ

¹สุชีพ บัญญัติภาพ, นรกลัทธิมีจริงหรือไม่ (กรุงเทพมหานคร : เสียง เชียง-ฉง เจริญการพิมพ์, 2506), หน้า 44.

อาจจะมีระดับความทุกข์ความสุขแตกต่างกันออกไป เราจึงเรียกว่านรกสวรรค์ และถ้าพูดในแง่ดีแล้วจึงรู้เห็นนรกสวรรค์ได้ยากสำหรับปุถุชน แต่ถ้าเรามีธรรมคະแบบสวรรค์ในอก นรกในใจแล้ว จะเป็นสิ่งที่เห็นได้ง่าย ควบคุมให้ได้ และนำมาใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ได้ ขอให้ประกอบความศึละเว้นความชั่ว เท่านี้จะได้ไม่ต้องมีนรกในใจ ถึงบุคคลนั้นจะไม่เชื่อเรื่องนรกสวรรค์ทางกายภาพเลยก็ตาม

ความคิดเห็นของผู้วิจัยเกี่ยวกับ เรื่องนรกสวรรค์

จากการ เล่นความคิดของนักปราชญ์ไทยบางท่านที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น พระราชวรมณีกล่าวถึงความคิดในระดับแรกว่านรกสวรรค์มีตามตัวอักษรที่บ่งบอกไว้ในพระไตรปิฎก มีการแจกแจงภูมิต่าง ๆ และรายละเอียดของนรกสวรรค์ตั้งอยู่บนรากฐานการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และสิ่งที่เป็นความเชื่อขั้นพื้นฐานก็คือตายแล้วเกิดอีก ผู้วิจัยมีความเห็นว่าถ้ามนุษย์เชื่อว่าตายครั้งเดียวเกิดครั้งเดียว คำสั่งสอนนี้จะมีผลประโยชน์น้อยมากเพราะเกิดเป็นบัณฑิตกับเกิดเป็นคนพาลมีค่าเท่ากัน การบวช การบริจาคทาน การรักษาศึล การบำเพ็ญลัมาธิไม่จำเป็นต้องกระทำก็ได้ ในลัถานะความเชื่อเช่นนั้น ความรู้ทางศึกรวาลวิทยาการแจกแจงภูมิต่าง ๆ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึง แต่พระพุทธเจ้าไม่แนะนำให้ใครปฏิบัติเช่นนั้น เพราะเป็นการดำเนินชีวิตที่ประมาทจนเกินไป ทรงแนะนำให้บุคคลแสวงหาความจริงของชีวิตโดยไม่ฝัดวันประกันพรั่ง ดังนั้นถ้าบุคคลใดเชื่อในเหตุผลของธรรมคະนี้ถือว่ามิตถาคตโพธิสัทธา¹ คือ เชื่อ เรื่องการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และประการสำคัญที่สุดในพุทธคำสอนนั้นถ้ามีศรัทธาอยู่ในที่ใดก็มีปัญญากำกับไว้ทุกแห่ง

ธรรมคະของท่านพุทธทาสภิกขุนี้ท่านได้อธิบายการศึความนรกสวรรค์เป็นภาษารธรรม เน้น เรื่องสวรรค์ในอก นรกในใจและยอมรับนรกสวรรค์ที่ปรุงแต่งด้วยอายตนะ ด้วยเหตุผลว่า

¹ พระราชวรมณี, พจนานุกรมพุทธคำสอน (กรุงเทพฯนคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2518), หน้า 105.

เป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถจะควบคุมได้ ผู้วิจัย มีความเห็นว่าทรงคั่นะ เช่นนี้มีลักษณะของสันนิษฐานก็คือเป็นคำสอนที่พึงรู้เองเห็นเองได้โดยการปฏิบัติ ไม่ฝากล่ดับัญญาความเชื่อไว้กับสิ่งใด แต่ถ้าพิจารณาในแง่ของจักรวาลวิทยาแล้วคงจะไม่มีควมประสงค์ว่างระบบหรือรากฐานความรู้ทางจักรวาลวิทยาในพุทธคำสอนแต่อย่างใด คงจะเพ่ง เล็ง เฉพาะ เทคนิคและวิธีสอนหลักสูตรต่าง ๆ ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ในการขัดเกลาจิตใจมากกว่า

อาจารย์เล็ถียร โพรินันทะ ได้เสนอแนวคิดที่ว่านรกสวรรค์นั้นน่าจะเป็นดาวเคราะห์หรือโลกราดอื่น ๆ ที่มีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่เช่นเดียวกับพื้นดินพื้นน้ำ แต่มีลักษณะการดำเนินชีวิต ระดับความลุ่ม ระดับความทุกข์แตกต่างกันไป และกล่าวในตอนท้ายป้องกันความคิดนี้ว่า วิชาดาราศาสตร์ได้รับรองแล้ว พร้อมทั้งยืนยันว่า วิญญาณนั้นมีและไม่ควรถูกจำกัดอยู่ในโลกเราโลกเดียวในเมื่อพระพุทธเจ้ากล่าวว่ามีโลกราดอื่น ๆ อีกจำนวนมากจนนับไม่ถ้วน การวินิจฉัยใด ๆ ก็ตาม ถ้าอ้างวิชาดาราศาสตร์ยังไม่ถึงขั้นพิสูจน์ไม่ได้ ก็ยังไม่มีการพิสูจน์ว่าไม่จริง แต่ควรจะกล่าวว่ายังคงคว่าไปไม่ถึงจะถูกต้องกว่า ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เสรีภาพในแนวความคิดของท่านมีอยู่มากพอควรเพราะได้มีคำแนะนำแก่พระธรรมทูต สำหรับเวลาที่จะออกไปเผยแพร่คำสอนว่า เวลาที่พูดถึง เรื่องนรกสวรรค์ในพุทธคำสอนนั้นก็มีความคิดหลาย ๆ แบบ เช่น นรกสวรรค์ทางกายภาพ นรกสวรรค์ทางอายตนะ และนรกสวรรค์ที่นิยามจากสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันชาติถ้าผู้ฟังจะเลือกศรัทธาในประเด็นไหนก็แล้วแต่บุคคลนั้น ผลคืออยู่ที่ว่าจะเชื่ออย่างไรก็ยังไม่ทำให้พุทธคำสอนมีอยู่เป็นการจรรโลงคำสอนอีกรูปแบบหนึ่ง ไม่ทำให้หลักการหรือพื้นฐานของพุทธคำสอนล้มแต่อย่างใด

การเล่นอดความคิดเพิ่มเติม เรื่องความแตกต่างของมาตราเวลาระหว่างสวรรค์และโลกมนุษย์นั้น อาจารย์เล็ถียรได้ยกตัวอย่างว่าดาวพฤหัสบดีใหญ่กว่าโลกเราหลายเท่าหมุนรอบตัวเอง 1 รอบกินเวลาหลายวัน ถ้าบนดาวดวงนี้มีมนุษย์อาศัยอยู่จริงอายุของพวกเขาจะยืนนานเป็นพิเศษกว่ามนุษย์ในโลกเรา การแสดงปาฐกถานี้เป็นการเล่นแสดงแก่พระธรรมทูตสายที่ 7 ที่เตรียมตัวออกปฏิบัติงานประจำปีในเดือนเมษายน ปี พ.ศ. 2508-2509 แต่เรืออวกาศ วอยเอเจอร์ 1 ขึ้นไปโคจรรอบดาวพฤหัสบดีและถ่ายทอดรายละเอียดลงมาว่าถึงแม้ว่าดาวพฤหัสบดีจะใหญ่กว่าดาวเคราะห์ดวงอื่น ๆ แต่ดาวดวงนี้มีอัตราหมุนเร็วกว่าดาวเคราะห์

ทุกดวง คือจะหมุนรอบตัวเอง 1 รอบ ใช้เวลาประมาณ 11 ชั่วโมงของโลกเรา¹ ส่วน การโคจรของดาวพฤหัสบดีรอบดวงอาทิตย์ 1 รอบจะใช้เวลาเท่ากับ 12 ปี ในโลกเรา² ทั้งนี้ก็เพราะดาวพฤหัสบดีอยู่ห่างจากดวงอาทิตย์มากจึงต้องใช้เวลานานกว่าจะหมุนรอบดวงอาทิตย์ 1 รอบ และลำเหตุดาวพฤหัสบดีหมุนรอบตัวเองเร็วมากก็เพราะผิวของดาวดวงนี้ไม่ใช่เป็นดินหินเหมือนอย่างโลกเรา แต่เป็นก๊าซและของเหลวถ้าสลกลงไปก็เป็นชั้นของก๊าซที่แข็งตัว จาก เหตุผลต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้เกิดลมที่รุนแรงตลอดเวลาและมีพายุหมุน ดาวเสาร์ก็มีลักษณะ คล้ายคลึงกับดาวพฤหัสบดีมากคือหมุนรอบตัวเองเร็วเพราะพื้นผิวไม่มีส่วนที่เป็นดินหินมีแต่กลุ่มก๊าซ และบางส่วนที่สลกลงไปก็เป็นก้อนก๊าซที่แข็งตัวเช่นกัน การศึกษาค้นคว้าของนักวิทยาศาสตร์ อวกาศยังคงดำเนินต่อไป ถ้ามีเหตุผลใหม่ที่ดีกว่า น่าเชื่อถือกว่า ก็ยอมรับกันว่าเป็นความรู้ใหม่

ทรรศนะของอาจารย์สุชีพ ปุณฺณานุกาพบเป็นแนวความคิดกว้าง ๆ ไม่เน้นเรื่องใดโดยเฉพาะ และสรุปว่าความรู้บางอย่างผู้รู้อาจรับรู้ความรู้นั้นได้โดยวิธีประสัจประมาณ แต่ถ้าความรู้เกิด ไม่ได้ด้วยวิธีนั้นเราอาจรับรู้ความรู้บางอย่างด้วยวิธีการของการคาดคะเนจากเหตุผล ค่ำรธา และปัญญาก็ได้

ความคิดเห็นเพิ่มเติมของผู้วิจัยคือ ในประเด็นแรกเมื่อพิจารณาจากข้อความใน มหาลัมบ์สูตร ซึ่งบรรยายถึงเหล่าทวยเทพจากโลกธาตุอื่น ๆ 10 โลกธาตุมาประชุมกัน ณ ป่า มหาวัน ซึ่งพระพุทธเจ้าประทับเป็นประธาน ณ ที่นั้น เทวดาที่เดินทางมามีทุกประเภทมีทั้งที่ มาจากเทวโลกและมาจากพรหมโลก จำนวนมากลุ่มที่จะนับได้ ปัญหาที่น่าคิดก็คือสถานที่ประชุม จะเพียงพอในการบรรจุกทวยเทพเหล่านั้นได้หรือไม่ แต่พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่าผู้ที่ไม่มีอาสวะ ข้ามพ้นโอฆะแล้วย่อมอยู่ได้จุบมา เหมือนอยู่บนตะปูฉะนั้นมีแง่คิดว่าการอยู่ในสภาวะดังกล่าวควรละ

¹"Journey into Space," Asia Magazine (18 November, 1984) : 25.

²เรื่องเดียวกัน.

เป็นสถานะของคลื่นแสงอื่น ๆ กันมากกว่า เปรียบเหมือนในห้องหนึ่งอาจมีทั้งแสงสว่างจากดวงอาทิตย์ แสงสว่างจากตะเกียง และถ้ามีเครื่องเอ็กซ์เรย์กำลังทำงานอยู่ในห้องนั้นก็จะมีแสงเอ็กซ์เรย์ปรากฏขึ้นอีกขึ้นซึ่งเรามองไม่เห็น และในขณะที่เดียวกันอาจมีคลื่นเสียงคลื่นแม่เหล็ก จากเครื่องจักรอื่น ๆ ปรากฏอยู่ในห้องนั้นด้วย ความสั่นสะเทือนแต่อย่างใดจะมีอัตราความถี่โดยเฉพาะของตน สามารถอยู่และดำเนินงานของตนในสถานที่เดียวกัน โดยไม่ก้าวร้าวกันไม่รบกวนกัน ทั้ง ๆ ที่แต่ละอย่างมีสถานะต่างกันนั่นเอง

เหล่าทวยเทพนั้นสวดได้ว่าประพาศฤกษ์ฤกษ์ในรูปแบบต่าง ๆ กันในอดีตชาติ ถือกันว่าเป็นผู้มีกายทิพย์ อริยาบถของจิตมีความประณีตละเอียด ส่วนมนุษย์นั้นอยู่ในระดับกลางถือว่ามีกายหยาบ อริยาบถของจิตมีความประณีตละเอียดน้อยกว่าเหล่าทวยเทพ คัมภีร์พรรณนาว่าเวลาเทวดาจะปรากฏตัวจะใช้คำว่า โลกาสเลตุวา คือ โลกาสเปล่งปลั่งรัศมีที่ปรากฏ ในมหาลัมยสูตรบรรยายว่าเหมือนเปลวไฟลุกโชนซึ่งก็ล่อตล่องกับคำอธิบายเรื่องคลื่นแสงพอดี การเดินทางปรากฏกาย และการอันตรายของทวยเทพทั้งหลายนั้นรวดเร็วพระพุทธรเจ้าตรัสว่าอุปมาเหมือนผู้มีร่างกายกำยำแข็งแรงคู่แขนแล้วเหยียดออก เหยียดออกแล้วหุบเข้า ความรวดเร็วนี้เป็นลักษณะหนึ่งของการอันตรายร่างกายจากพรหมโลกมายังมนุษย์โลก และจากมนุษย์โลกไปยังพรหมโลก ความรวดเร็วดังกล่าวไม่ใช่เป็นความเร็วธรรมดาที่น่าจะเป็นความเร็วของแสงมากกว่า วิทยาศาสตร์ได้ยอมรับว่าในบรรดาคลื่นทั้งหมดคลื่นแสง เดินทางได้เร็วที่สุดประมาณ 186,000 ไมล์ต่อวินาที หรือ 300,000 กิโลเมตรต่อวินาที¹ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนมากก็คือเราเห็นดวงดาวมีแสงระยิบระยับบนท้องฟ้า กว่าแสงสว่างของดวงดาวที่เห็นระยิบระยับจะส่องมาถึงโลกนั้นคลื่นแสงต้องเดินทางเป็นล้าน ๆ ปีแสงมาแล้ว แต่การเดินทางของคลื่นนั้นรวดเร็วมากและมีลักษณะเป็นเส้นตติแตรค์มีกระจายต่อเนื่องกัน ไม่เคยหยุดเลย ทำให้เรามองเห็น ดวงดาวนั้นทุกขณะในเวลากลางคืนแต่ข้อเท็จจริงแล้วกว่าแสงจะเดินทางมาถึงโลกเรานั้นต้องใช้เวลาอนานทีเดียว

¹ ดร. ชัยวัฒน์ อุประตกุล, เปิดโลกพิศวง (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์นจัดพิมพ์, 2527), หน้า 12.

ในประเด็นที่สอง เรื่องการนิยามมรณสัจธรรมก็น่าจะกำหนดได้จากสิ่งแวดล้อม การกำหนดในลักษณะนี้เป็นเหตุการณ์ที่เราได้พบเห็นในปัจจุบัน มีลักษณะเป็น เอธิปลัสโกคือมองเห็นได้ โปปนิโกคือน้อมเข้ามาในตนได้ สังคหวิภูโกคือบุคคลพึงรู้ด้วยการปฏิบัติ บุคคลใดดำเนินชีวิตด้วยการยึดหลักพระพุทธธรรมมีความเป็นอยู่กลมกลืนบุรุษ มีความรู้ฐานะร่ำรวยก็ถือว่าสุขสบายดูจะเวทนาในลัทธิ บุคคลใดทราวดูความผิดทางอาญาติดคุกมีโรคประจำตัว เรือรักษาไม่หายก็เรียกว่าบุคคลนั้นตมรณได้ ความแตกต่างมองเห็นได้ชัดเจนมาก พระพุทธเจ้าตรัสเปรียบเทียบไว้ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 10 ข้อ 91 โดยชี้ให้พระสาวกดูพวกกษัตริย์ลิจฉวี ซึ่งกษัตริย์เหล่านั้นแต่งตัวโอ้อ่าสวยงามด้วยอัญมณีล้ำค่าหน้าตาอัมมัมแม้ว่า ถ้าใครอยากเห็น เทวดาชั้นดาวดึงส์ก็จงดูพวกลิจฉวีนี้แหละ คือคล้ายจะบอกว่าคนที่หน้าตาอัมมัมแม้ใส จิตใจเบิกบานนั่นแหละคือเทวดา

ตามคัมภีร์ลุตตันตปิฎกนั้นได้กล่าวถึงว่าตามธรรมดาแล้วสัตว์ทั้งหลาย ที่จะเกิดเป็นมนุษย์ เทวดาได้นั้นต้อง เป็นไปด้วยอำนาจของทานศีลภาวนาอันเป็นมหากุศลซึ่งสัตว์ทั้งหลายได้สร้างสมไว้แล้วในอดีตชาติ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในหลาย ๆ แห่ง เช่นในทวนลุตตร สังคหิสูตร โขฬชาสูตรซึ่งมีสาระคล้ายคลึงกัน คือการกล่าวว่าถ้าบุคคลทำทาน รักษาศีล บำเพ็ญสมาธิอย่างสม่ำเสมอและตั้งความปรารถนาในการเข้าถึงลัทธิธรรมนั้น ๆ ก็ถือว่าเป็นอาณิสสให้ไปเกิดในลัทธิธรรมชั้นต่าง ๆ ได้ ข้อสงสัยก็คือบางทีทำกุศลกรรมอย่างเดียวกันทำไมไปเกิดในลัทธิธรรมชั้นต่าง ๆ กัน ในกรณีแล้วหากคำตอบก็จะเป็นพิจารณาที่พุทธวณะ อุปมาว่าเหมือนละลายเกลือลงในถ้วย และละลายเกลือลงในแก้ว ระดับความเค็มย่อมแตกต่างกันไป

ลักษณะชีวิตที่น่าสนใจอีกกรณีหนึ่งก็คือ อสุรกายภูมิ สิ่งมีชีวิตที่จุบติในภูมินั้นก็รับเนื่องเอายักษ์เข้าไว้ด้วย และสิ่งมีชีวิตในลัทธิธรรมชั้นจาตุมหาราชก็กล่าวถึงยักษ์อีก ข้อคิดก็คือเป็นการกล่าวเข้าซ้อนใช่หรือไม่ คำตอบนี้มีอยู่ในอภิธรรมัตถสังคหวิภูกาโดยชี้ชัดลงไปว่าพวกหนึ่งเป็นตริจฉานยักษ์ รูปร่างน่าเกลียดไม่มีรัศมี และนับเนื่องเอาพวกอสุรกายไว้ด้วย อีกพวกหนึ่งเป็นเทวดายักษ์มีรูปร่างสวยงามและมีรัศมี แต่ก็ยังถือเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งอยู่ไม่ใช่คน อยู่ในความปกครองของท้าวเวรซึ่งสถิตในลัทธิธรรมชั้นจาตุมหาราช¹

¹ พระสังฆมโฆติกะ รัมมาจริยะ, มหาอภิธรรมัตถสังคหวิภูกา ปริเฉทที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสังฆมโฆติกะ, 2526), 1 : 92-101.

อย่างไรก็ตามคำสอนเกี่ยวกับโลกหน้านั้นสำหรับผู้ไม่เชื่อ พระพุทธเจ้าก็ได้สอนให้
ทำความดีและแสดงความวางใจหรือความมุ่งมั่นใจไว้ว่า

1. ถ้าโลกหน้ามี ถ้าผลแห่งกรรมดีกรรมชั่วมีก็มีฐานะอยู่ที่เราจะ เข้าถึง
สู่คติโลกสวรรค์
2. ถ้าโลกหน้าไม่มี ถ้าผลแห่งกรรมดีกรรมชั่วไม่มีเราก็บริหารตนให้
ไม่มีเวรอยู่เป็นสุขได้ในปัจจุบัน
3. ถ้าทำบาปเป็นอันทำ เราไม่ได้ทำบาปก็คงจะไม่ได้รับทุกข์
4. ถ้าทำบาปไม่เป็นอันทำ เราก็มองเห็นตนเองบริสุทธิ์ ทั้ง 2 ทาง¹

ข้อแตกต่างของทรรคคณะสงฆ์ วาลวิทยาในลุตตมตปิฎกกับอภิธรรมปิฎก

ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในหมู่นักทฤษฎีการศึกษาพุทธศาสนาในประเทศไทยใน
ปัจจุบันนี้ก็คือว่า คำสอนที่เป็นพุทธวจนะแท้ันั้นมีเพียงทวีปิฎกหรือไตรปิฎก ฝ่ายหนึ่งยอมรับ
ทวีปิฎกและกล่าวว่าอภิธรรมปิฎกนั้นเป็นปิฎกที่เพิ่มเติมเข้ามา อีกฝ่ายหนึ่งสนับสนุนอภิธรรม
ได้กล่าวถึงมติของอรชกถาวว่าอภิธรรมเป็นพุทธวจนะที่แท้จริง ต่างฝ่ายต่างยกเหตุผลหลักอ้าง
และคัดค้านต่าง ๆ กัน อนึ่งเมื่อมาสรุปรูปโดยประณีประนอมแล้วก็ได้มีความว่า อภิธรรมมี
จุดเริ่มต้นมาจากพุทธกาลและได้ค่อย ๆ พัฒนาการจนสามารถแยกเป็นปิฎกต่างหาก มติต่าง ๆ
ในอภิธรรมเป็นผลจากการศึกษาและอภิปรายกันจนเป็นที่ยอมรับแล้วในล้ายกัลลัปวงศ์ (มติ
ของการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 1 พระมหากัลลัปเถระเป็นประธาน ณ กรุงราชคฤห์
เกิดขึ้นหลังจากพุทธปรินิพพาน 3 เดือน) มติบางเรื่องได้มีการขยายความความพระสูตรเดิม
ไว้อย่างละเอียด ก็เพราะปัญหาบางอย่างเป็นปัญหาที่มองอภิปรัชญาและจะต้องพบกับปัญหา
เหล่านี้บ่อยครั้ง ๆ ในการเผยแพร่คำสอนนั้น บางทีเฉพาะข้อความในพระสูตรก็ไม่อาจ
ตอบปัญหาที่รอบด้านได้ จำเป็นต้องมีการแจกแจงให้ละเอียดโดยมีได้ละทิ้งมติของพระสูตร
ดั้งเดิมแต่อย่างใด ปัญหาที่มองนี้ เป็นปัญหาทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติเกี่ยวกับหลัก
พุทธวจนะที่สำคัญ เช่น อริยสัจ ปฏิจจสมุปบาท กรรม หลักอนัตตา และนิพพาน เป็นต้น

¹ อจ. ดก. 20/505/217-218.

พุทธศาสนิกายเถรวาทหลายที่ลบล้างซึ่งยึดถือคัมภีร์ เป็นหลักนี้ถือกันว่าเป็นการอนุรักษนิยม การที่รวมมติที่ศึกษากันมาที่เรียกว่าอภิธรรมและได้นำมารวบรวมไว้เป็นหนึ่ง ในไตรปิฎกนั้น ก็เพื่อจะได้มีการสอบทานกับปิฎกอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้มีการตีความตามอำเภอใจซึ่งอาจจะทำให้เกิดการรื้อฟื้นขึ้น อย่างไรก็ตามถ้าเราถือตามนัยแก่ลุตตสูตร ก็มีได้หมายความว่า จะต้องยอมรับมติของอภิธรรมทั้งหมด ผู้ศึกษา ก็จะต้องลบล้างกับพระลุตตและใช้ปัญญาไตร่ตรองดูอีกครั้ง

ทรงค้นเรื่องจักรวาลวิทยาในพระลุตตและอภิธรรมมีลักษณะขยายความกันและกันมากกว่า ความแตกต่างมีไม่มาก จุดที่แตกต่างอยู่ในรายละเอียดแต่ละปิฎก ในอภิธรรมไม่ได้ให้รายละเอียดเรื่องโลกและจักรวาลแต่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับภูมิต่าง ๆ ประกอบด้วย กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิและโลกุตตระภูมิ การอธิบายกล่าวถึงในแง่ของจิตเจตสิก รูปนิพพาน เพราะฉะนั้นเรื่องภูมินรกสวรรค์ในอภิธรรมปิฎกจึงมีลักษณะเป็นจิตวิสัย (subjective) เป็นส่วนใหญ่ นั่นก็คือการอธิบายเรื่องภูมิให้สัมพันธ์กับระดับของจิต สาระขายเป็นธรรมาธิฐาน คือเน้นที่ธรรมะไม่เห็นที่ตัวบุคคล แต่ถ้าเป็นข้อความในอภิธรรมมัตถสังคหฎีกาซึ่งขยายความอภิธรรมปิฎกแล้วจะอธิบายเรื่องภูมินรกสวรรค์เป็นวัตถุวิสัย (Objective) มากกว่า มีการบรรยายถึงลักษณะทางกายภาพ บ่งบอกที่ตั้งในทางภูมิศาสตร์ มีคำว่า เบื้องบน เบื้องล่าง มีตัวเลขมาตราต่าง ๆ ที่นำมาอธิบายเพิ่มเติมรายละเอียด

ในลุตตปิฎกไม่ได้ละเอียดเลยการอธิบายทั้งสองด้านคืออธิบายทั้งในลักษณะจิตวิสัยและวัตถุวิสัย มีการกล่าวถึงทุกคติคือนรกเดรัจฉาน เปรตและอสุรกาย ส่วนลุตตได้แก่มนุษย์โลก เทวโลกและพรหมโลก อธิบายในทำนองว่าทำความดีแล้วจะไปเกิดอย่างไรและทำความชั่วแล้วจะไปเกิดอย่างไร ในสังคหฎีกาย ข้อ 171-175 พระไตรปิฎกเลขที่ 31 หน้า 83-84 ได้แจกแจงรายละเอียดในการแบ่งภูมิต่าง ๆ อย่างน่าสนใจ คือแบ่งเป็น กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ และ อรูปาวจรภูมิ และโลกุตตระภูมิ คำอธิบายในแง่หนึ่งนั้นก็คือหมายถึงภาวะของจิตที่ประณีตขึ้นเป็นขั้น ๆ กามาวจรภูมินั้นคือภาวะของจิต ขั้นของจิตที่ยังมีกามอยู่เช่น จิต เจตสิกของปุถุชน รูปาวจรภูมิคือจิตและเจตสิกของบุคคลผู้เข้าสู่สมาธิได้รูปฌาน อรูปาวจรภูมิ คือจิตของผู้ที่เข้าสู่สมาธิบรรลุรูปฌาน โลกุตตระภูมิคือจิตและเจตสิกที่ล่วงพ้น

โลกิยธรรมแล้วได้แก่จิตและเจตสิกของพระอรหันต์เจ้า เมื่อเปรียบเทียบกับปฏิภาณกายภาพ
ที่พระไตรปิฎกบ่งชี้ด้วยตัวอักษรว่ามีอยู่ดังนี้เป็นอภิมหาจักรภูมิได้แก่ นรก เตร็จจวน เปรต
อสูรกาย มนุษย์ และสวรรค์ชั้นกามาวจรอีก 6 ชั้น ตั้งแต่ชั้นจาตุมหาราย ไปจนถึงสวรรค์
ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี รูปาวจรภูมิได้แก่พรหมชั้นต่ำสุดคือพรหมปาริสุทธิชั้นไปถึงพรหมชั้นอกนิฏฐ์
อรูปาวจรภูมิให้เองตั้งแต่พรหมชั้น อากาล้านัญญาตนะขึ้นไปจนถึง เนวสัญญานาสัญญายณะ

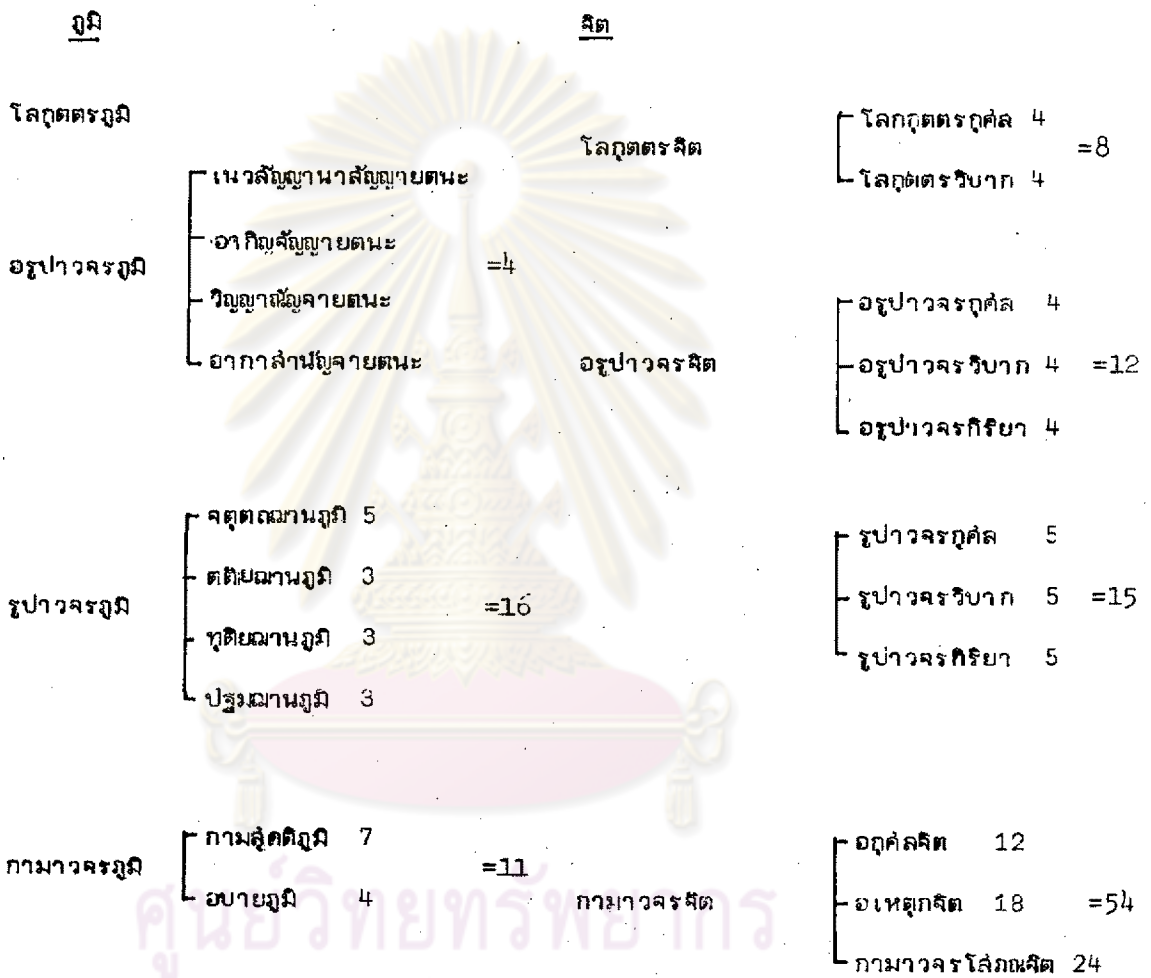
การที่จะอธิบายถึงเหตุผลว่าสัตว์มีกายเหล่านี้ (beings) จะไปเกิดอย่างไรอะไร
เป็นเหตุปัจจัย และมีภาวะอย่างไร สิ่งทำให้ต้องมีการวิเคราะห์ทวนย้อน"คิด" ในอภิมหาจักรภูมิ
ออกเป็น 89 หน่วย หรือโดยพิสดาร 123 หน่วย¹ ในกาละเทศะและเงื่อนไขที่แตกต่างกัน
และมติในอภิมหาจักรภูมิได้แบ่งคิดเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ กามาวจรจิต, รูปาวจรจิต,
อรูปาวจรจิต และโลกุตตรจิต คิดทั้ง 4 ประเภทสัมพันธ์กับภูมิต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ ยูนส์รพภิกโกศล, คู่มือการศึกษารูปสังคหวิภาค พระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ 6
(กรุงเทพฯ: มานอโศก วัดมหาธาตุฯ 2517), หน้า 17.

ระบบจิตสัมพันธกับจักรวาลของพุทธปรัชญา¹
 (The Psycho-Cosmic System of Buddhism)

¹ วิจิตร . เกิดวิจิตร , "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธรคาสมาฝ่ายเถรวาท" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 75.

อนึ่งอภิธรรมปิฎกก็ไม่ได้ละเลยการอธิบายเรื่องภูมิจนในลักษณะสัตตวิสัยเสียทีเดียว มีส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงนรกทางกายภาพในนิริยปาถกถา กถาวัตถุปกรณ์ ข้อ 1818-1822 หน้า 825-827 ก็มีการเล่าขานถึงนายนิรยบาล และกรรมกรณ์ การลงโทษด้วยวิธีต่าง ๆ แก่ สัตว์นรก รายละเอียดคล้ายคลึงกับที่กล่าวไว้ในเทวทูตสูตรและทลปภังคสูตร

ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์นั้นมียละเอียดในอภิธรรมปิฎกพอสมควร เป็นการแสดงทรรศนะในแบบของทวินิยม (Dualism) กล่าวคือเชื่อว่าความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวมนุษย์มีอยู่ 2 อย่างคือ รูปและนาม หรือขยายเป็นปรมาณธรรม 4 อันหมายถึงจิต เจตสิก รูปนิพพานนั่นเอง โดยจำแนกรูปให้อยู่ในเรื่อง "รูป" ส่วนจิต เจตสิก สัตอยู่ในเรื่อง "นาม" และเนื่องจากนิพพานไม่ใช่สิ่งที่เป็นรูป ดังนั้นจึงอาจสังเคราะห์เข้าในเรื่องนามได้การศึกษาเรื่องรูปในอภิธรรมปิฎกก็คือ การศึกษาโครงสร้างทางด้านสรีระนั่นเอง ในคัมภีร์อภิธรรม-มัตถสังคหะได้จำแนกรูปเป็น 28 ชนิด คือ มหาภูตรูป 4 และ จูปาทายรูป 24 มหาภูตรูป 4 คือดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งปรากฏในร่างกายของสัตว์ทั้งหลาย จูปาทายรูปคือรูปอาศัยมีทั้งหมด 24 จูปาทายรูปนี้เห็นจะช่วยอธิบายว่าธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ทำให้เกิดอะไรได้บ้าง เช่น ความเป็นหญิง ความเป็นชาย ก็เป็นธาตุที่มีอยู่ในธาตุทั้ง 4 ถ้าไม่มีธาตุเหล่านี้ธาตุทั้ง 4 ก็จะพัฒนาภาวะหญิงชายไม่ได้ซึ่งรายละเอียดได้กล่าวไว้ในการวิชัยบทที่ 2 แล้ว ในอภิธรรม-มัตถสังคหะและในรูปกัณฑ์อภิธรรมปิฎกก็ได้กล่าวไว้อย่างละเอียดพิสดาร ให้เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ในแง่ที่เป็นประโยชน์ในการศึกษา เรื่องอื่น ๆ อภิธรรมปิฎกได้อธิบายรูปโดยแบ่งออกไปต่าง ๆ แล้วยกเอาสัมมุติฐานมารองรับเป็นการอธิบายโดยยึดหลัก อิทัปปัจจยตาหรือปฏิผลสัมมุตตปาทเป็นหลัก บ่อเกิดของรูปเรียกว่า สัมมุติฐานมี 4 ประเภทคือ

(1) กัมมสัมมุติฐาน	รูปเกิดจากอดีตกรรมหรือกรรมชัรูป
(2) จิตตสัมมุติฐาน	รูปเกิดจากจิตหรือจิตตชัรูป
(3) จตุตสัมมุติฐาน	รูปเกิดจากจตุ หรือจตุชัรูป
(4) อาหารรูป	รูปเกิดจากโอชาหรืออาหารชัรูป ¹

¹ ชุนส์รพกิจโกศล, คู่มือการศึกษารูปสังคหวิภาค พระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ 6

การอธิบายดังกล่าวเป็นการยอมรับว่ารูปหรือวัตถุมีจริงและจะใช้งานได้ 4 ทาง
 ขบวนการของจิตทุกกระบวนการคือจิต เจตสิก จะมีกล่าวไว้ว่าจะละเอียดในอภิธรรมปิฎก
 และสิ่งนี้เกี่ยวข้องกับจิตคือรูป จิตในพระคัมภีร์ของนักจิตวิทยาตะวันตกนั้นมีความมุ่งหมายถึง
 พฤติกรรมของจิต (behavior) เป็นสำคัญ แต่ในพุทธคำสอนนั้นกล่าวถึงจิตโดยตรงว่าเป็น
 ตัวการที่มีความสำคัญมาก ทำให้คนเราสัตว์โลกทั้งหลายลุ้หรือทุกข์เสื่อมหรือเจริญและกล่าว
 ไว้ทุกแห่งทุกมุมอย่างละเอียดถี่ถ้วน พระพุทธเจ้าทรงค้นพบรายละเอียดนี้และทรงนำมาแสดงไว้
 เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาชีวิตและเพื่อความสงบสุข

ในอภิธรรมปิฎกมีการกล่าวถึงสัตว์เดรัจฉานไว้บ้างและเป็นการกล่าวในลักษณะของ
 การขยายความที่ได้กล่าวไว้แล้วในลุตตันตปิฎก ดังเช่นในติรัจฉานกถากล่าวว่าสัตว์เดรัจฉานนั้น
 ไม่ทั้งมีในเทวโลก ถ้าสงสัยเรื่องช้างเอราวัณหาหนะของพระอินทร์ก็ตอบได้ว่าเทวดาผู้เป็น
 บริวารของพระอินทร์เนรมิตร่างกายของช้างขึ้นมา สัตว์เดรัจฉานที่ปรากฏในเทวโลกเช่นปรากฏ
 ในลักษณะยานพาหนะของเทวดาผู้เป็นใหญ่แล้วขอให้เข้าใจว่าเป็นการเนรมิตของเทพบุตรผู้เป็น
 บริวารทั้งสิ้น แต่ที่เป็นติรัจฉานกถาหรือมาเกิดด้วยชนกกรรม^{*1} นั้นไม่มีมีแต่ที่เกิดขึ้นด้วยการเนรมิต
 เพื่อให้ประโยชน์จริง ๆ

* ชนกกรรม คือกรรมที่ทำให้เกิดมีทั้งฝ่ายที่เป็นกุศลและอกุศลโดยเชื่อว่าถ้าผู้ใดไปเกิด
 ในภพที่ดีก็เท่ากับว่ามีชนกกรรมเป็นกุศล และในทางตรงกันข้ามถ้าผู้ใดไปเกิดในภพที่ไม่ดีเช่น
 เกิดในทุคติภูมิก็ได้ชื่อว่ามีชนกกรรมเป็นฝ่ายอกุศลเป็นต้น

¹ สรรวรรณ อินะโยติ, "การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอน เรื่องกรรมในพุทธคำสอน
 และคำสอนฮินดู" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทอักษรศาสตรบัณฑิต แผนกวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 18.